

ale

Historisk tidskrift
för Skåneland

Nr 1 1973

ale

Historisk tidskrift för Skåneland
utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Redaktör Antikvarie Carin Bunte, Lund

Redaktionskommitté

Bitr. professor Erik Cinthio, Lund

Landsantikvarie Evald Gustafsson, Lund

Fil. lic. Gert Jeppsson, Lund

Fil. lic. Anna-Christina Meurling, Lund

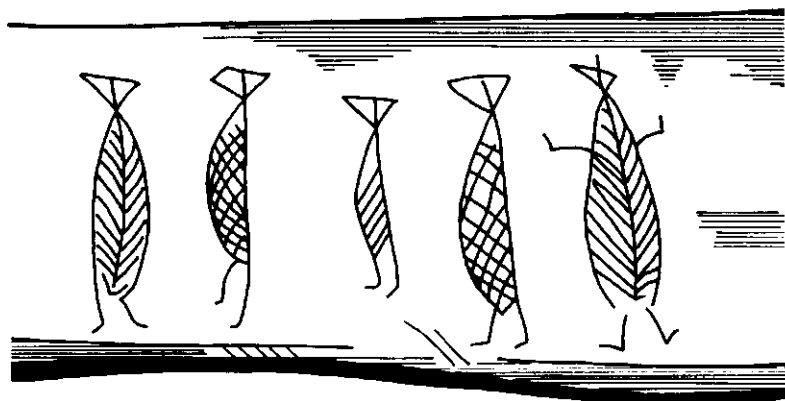
Intendent Gustaf Åberg, Simrishamn

innehåll

	sid
Stig Welinder: Stenålderns mosseboplatser	1
Lars Larsson: Jönstorpsfyndet.	
Ett offerfynd från yngre bronsåldern	15
Tom Ohlsson: Vikingatid och medeltid i Löddeköpinge	27
John Tuneld: Skånelandslitteratur	43
Aktuellt om antikvariskt	
Thomas Wallerström: Stenålderskeramik i Fjälkinge	46
Magnus Lindhagen: Fynd i Åhus	47

Stenålderns mosseboplatser

Av Stig Welinder

Uroxeben från Rycemarksgård, Själland.
(Efter Brøndsted 1966).

Mosseboplatser från främst äldre stenåldern är karakteristiska för Sydskandinavien. De är av fundamental betydelse inte endast för förståelsen av stenålderns kronologi utan även för en djupare kunskap om bosättningsmönster och näringsliv. En översikt över den nuvarande kunskapen om dessa boplatser med huvudvikten på skånska förhållanden ges här av docent Stig Welinder vid Lunds universitets historiska museum.

Historik

Vid ett sammanträde i Etnologiska föreningen i Lund den 7 april 1905 tillsattes en "kommission med uppdrag att söka vetenskapligt tillgodogöra de fynd, som vid den nu i allt större och större skala bedrifna industriella bearbetningen af torfmossarna göras inom Skåne och närgränsande delar af Blekinge, Småland och Halland". Sedan kommissionen erhållit ett anslag om 2 500 kronor ur fonden Lars Hiertas Minne igångsattes omedelbart ett energiskt arbete. Bl.a. utskickades med posten 6 000 exemplar av ett upprop till "folkskolor, folkhögskolor, pastorsexpeditioner, kommunalordförande, torfmosseägare o.s.v." samt 4 000 exemplar av "ett med afbildningar af lämpliga djurben, växtdelar och arkeologiska föremål funna i torfmossar, försedt plakat att uppsättas i folkskolor, folkhögskolor, sockenstugor, handelsbutiker och gästgifvargårdar på landet". Kommissionens ansträngningar resulterade i att en mängd fynd av zoologiskt och arkeologiskt intresse tillfördes samlingarna i skånska museer och skolor under åren närmast före och under första världskriget.

Sommaren 1906 undersökte amanuens Nils Rosén på uppdrag av Torvmossekommissionen den första mosseboplatsen i Skåne. Den hade påträffats av fröken Stina Beck-Fries, Norra Lindved, i schacktmassorna efter en dikesgrävning i Södra Lindveds mosse omedelbart väster om Börringesjön. I två stratigrafiskt skilda lager undersöktes en undre mesolitisk boplats med bl.a. kärnyxor, handtagskärnor och snedpilar och en övre neolitisk boplats med slipade flintyxor och keramik. I det nedre lagret fanns ben av kronhjort, rådjur, varg, grävling, bäver och gädda och i det övre lagret av nötboskap, får/get och tamsvin.

Nästa mosseboplats i Skåne undersöktes

1908 av dåvarande antikvarien vid Statens historiska museum i Stockholm Oscar Almgren. Boplatsen upptäcktes av dåvarande docenten i botanik Rutger Sernander vid ett besök i Bare mosse några km norr om Svalöv. Sernander, som sedermera blev professor i Uppsala, var vid denna tid sysselsatt med sina grundläggande torvmossestratigrafiska studier. Undersökningen varade i knappt två veckor. Efter tre dagars arbete skrev Almgren under ett besök i Köpenhamn till Per Emil Ekhoﬀ: "Kulturlagret består af ett par duktiga tallbarkslager, massor af kluvna hasselnötter, kolbitar, enstaka större, delvis svedda kolstycken samt en del flintaffall; endast ett redskap, en bit af en slagen (?) yxa har vi funnit". Under köpenhamnsbesöket gjordes en excursion till Maglemose på nordvästra Själland, där George Sarauw 1900 undersökt den överhuvudtaget första mosseboplatsen i Skandinavien. Brevet till Ekhoﬀ förmedlar ett intryck av en livlig diskussion med Sophus Müller. Almgren och Sernander ville tolka mosseboplatserna som belägna på flytande timmerflottar, vilket inte kunde godtas av Müller.

Efter den goda starten under 1900-talets första decennium, gjordes under 1920- och 30-talen endast ett fåtal undersökningar av mosseboplatser i Skåne. 1929–30 undersökte professor Otto Rydbeck och hans sedermera efterträdare John Elof Forssander den klassiska boplatsen vid Sjöholmen, vilken därefter varit föremål för ytterligare undersökningar vid upprepade tillfällen. Viktig är också den av tullinspektör Carl Stadler funna boplatsen vid Ormanäs 1 km nordöst Sjöholmens hållplats. Carl Stadler och hans bröder grundlade för övrigt 40-talets omfattande utgrävningar i ringsjöområdet under denna tid genom ett flitigt rekognocerande och flintsamlade längst kanterna av Ageröds och Rönneholms

mossar.

Under åren 1946–1949 bedrev Mesolitiska laboratoriet vid Lunds universitets historiskamuseums systematiska fältundersökningar med syftet att klargöra äldre stenålderns kronologi i Skåne. Arbetet leddes av docent Carl-Axel Althin och bland hans yngre medarbetare återfinns flera av dagens förgrundsgestalter inom svensk arkeologi. Arbetena kom att koncentreras till området kring Rönne ås utflöde ur Ringsjöbäcken. Här undersöktes boplatserna Rönneholm I-III och Ageröd I-VII. Längre uppströms ån undersöktes Henninge bro och Henninge boställe. Andra områden, där undersökningar verkställdes, var Bare mosse, Storre mosse, Häljarp och Ystad sandskog. De arkeologiska resultaten av dessa stort upplagda arbeten presenterades preliminärt av Althin 1954 och de kvartärbotaniska resultaten av Tage Nilsson 1967. Tillsammans bildar dessa en ovärderlig stomme i äldre stenålderns kronologi i Sydskandinavien.

Under de sista åren har kraven på stenåldersforskningen ökat. Problematiken och diskussionen har allt mera kommit att cirkla kring ekologiska frågor. Härigenom har de äldre grävningarna blivit otillräckliga. Förnyade undersökningar har sålunda företagits i Bare mosse av mig 1966–1970 och i en del av Ageröds mosse av Lars Larsson, Lunds universitets historiska museum, 1971–1973. Vid dessa undersökningar har för första gången C 14-metoden använts för datering av skånska mosseboplatser. Med hjälp av dessa undersökningar och undersökningar av mosseboplatser i Danmark, England och Nordvästtyskland är det nu möjligt att få en relativt fullständig bild av mosseboplatserna och deras betydelse för utforskandet av äldre stenåldern.

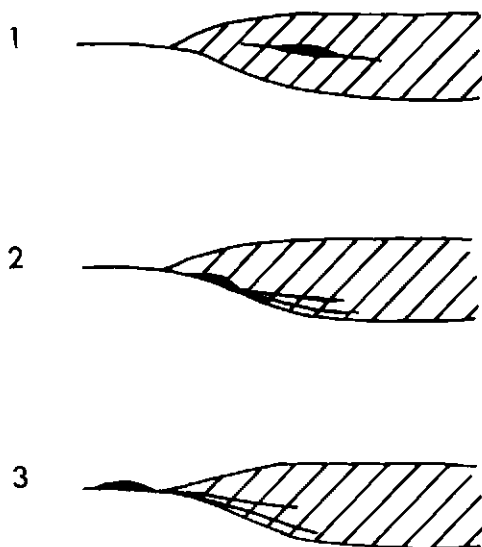

Bild 1. Olika typer av mosseboplatser. Profilerna visar hur boplatsernas kulturlager ligger i förhållande till mossarnas torvlager. Som egentliga mosseboplatser har här särskiljts typ 1. (Efter Welinder 1971).

Begreppet mosseboplatser

Med mosseboplatser avses sådana boplatser, som är funna eller utgrävda i anslutning till torvmarknadslagerföljder. Sambandet mellan boplatslagen och torvlagren kan dock fungera på flera olika sätt (bild 1):

1. Boplatsernas kulturlager är såväl över- som underlagrat av torv. Dessa boplatser är belägna ute i torvmarkerna mer eller mindre avlägsna från torvmarkens fastmarkssomgivning.
2. Boplatsernas kulturlager är överlagrat av torv, medan lagret vilar på sand eller annan fastmark. Dessa boplatser ligger på fastmarken vid torvmarkernas ränder eller i anslutning till uppstickande fastmarkspartier ute i torvmarkerna.
3. Boplatsernas kulturlager varken över- eller underlagras av torv men ligger i närheten av en torvmark. Dessa boplatser kanske inte borde kallas mosseboplatser, men enstaka fynd som kas-

tats från boplatsten ut mot torvmarken kan påträffas inlagrade i torv.

Boplatserna i grupp 2 och 3 har med få undantag under den tid boplatsten var befolkad legat vid stranden av en sjö eller å. Vattendragen har sedan vuxit igen och fyllts ut av torv, som när det gäller boplatserna i grupp 2 också kommit att täcka över boplatsten.

Egentliga mosseboplatser, sådana boplatser som under den bebodda tiden varit belägna ute i torvmarker, är således bara boplatserna i grupp 1. Fortsättningsvis skall jag huvudsakligen uppehålla mig kring dessa. Dessa boplatsernas stora betydelse för forskningen är mångfaldig. Dels kan de därigenom att de såväl över- som underlagras av torv ofta dateras synnerligen noggrant med hjälp av pollenanalys. Dels har torvens konserverande egenskaper gjort att på dessa boplatser ofta redskap av ben, horn, trä, bark och andra lättförgängliga material är bevarade. Till dessa gynnsamma omständigheter kommer sedan att boplatserna i allmänhet synes ha varit bebodda under kort tid vardera. I extrema fall kan tiden räknas i månader. Detta har medfört att spåren efter aktiviteterna på boplatsten är klara och lätttolkade. Under en längre bosättning blir boplatsten mera omrörd och spår av olika verksamheter blandas i en svårutredd röra. Boplatsernas läge ute i torvmarker medför också att miljön kring boplatsten kan undersökas med geologiska metoder och terrängen runt boplatsten således beskrivas noggrant för det tidsskede, under vilket boplatsten var bebodd.

Boplatstens organisation

En typisk mosseboplatst är Baremosse II, som undersöktes av Althin hösten 1949. Sammanlagt undersöktes 34 m². I hälften av dessa fanns ett sammanhängande kultur-

lager, vars totala yta inte var större än 16 m². Det var ungefär cirkelrunt och 4–5 cm tjockt. Boplatsten har daterats pollenanalytiskt till yngre boreal tid c. 6600 f.Kr.

Fynden insamlades och märktes rutvis under utgrävningens gång, varför det idag är lätt att rekonstruera fyndens fördelning inom boplatstyten. Fyndens totalmängd är c. 650 flintstycken större än 1.5 cm. Bland dessa förekommer 4 skivskrapor, 3 spånskrapor, 1 spånborr, 8 sticklar, 24 mikroliter och 315 spån och mikrospån. Inga lämningar av eldstäder, hyddor eller andra fasta konstruktioner fanns på boplatsten, men trots detta är det möjligt att ge en god bild av boplatstens organisation.

Bild 2A visar viktprocenten eldskadad flinta bland flintavslagen och flintavfallet på boplatsten per grävningsruta. Det är på planen lätt att se var boplatstens hård varit belägen. Bild 2B visar förekomsten av blocktvärvavslag. Dessa uppkommer, då spånblocken prepareras inför spånslagningen, och är avfallsprodukter, som flinttillhuggaren säkerligen låter falla till marken på den plats, där han (eller hon) sitter och utför arbetet. Bild 2B visar således fyra olika platser, där spånslagning ägt rum. På de båda södra har slagits mikrospån och på de båda norra spån. Bild 2C visar att inom den del av boplatsten, där mikrospån slagits, har också mikroliter tillverkats. Mikrosticklarna, vars fördelning är visad på bilden, är avfallsprodukter vid mikrolittillverkningen och kan liksom blocktvärvavslagen antas ligga på arbetsplatsen. Bild 2D visar förekomsten av skrapor. Dessa ligger med ett undantag på boplatstens ena halva i dess periferi. Arbeten vid vilka skrapor kommit till användning, t.ex. skinnberedning, kan antas ha utförts på denna del av boplatsten. Bild 2E slutligen visar att mikroliterna, d.v.s. pilspetsarna, förekommer på den

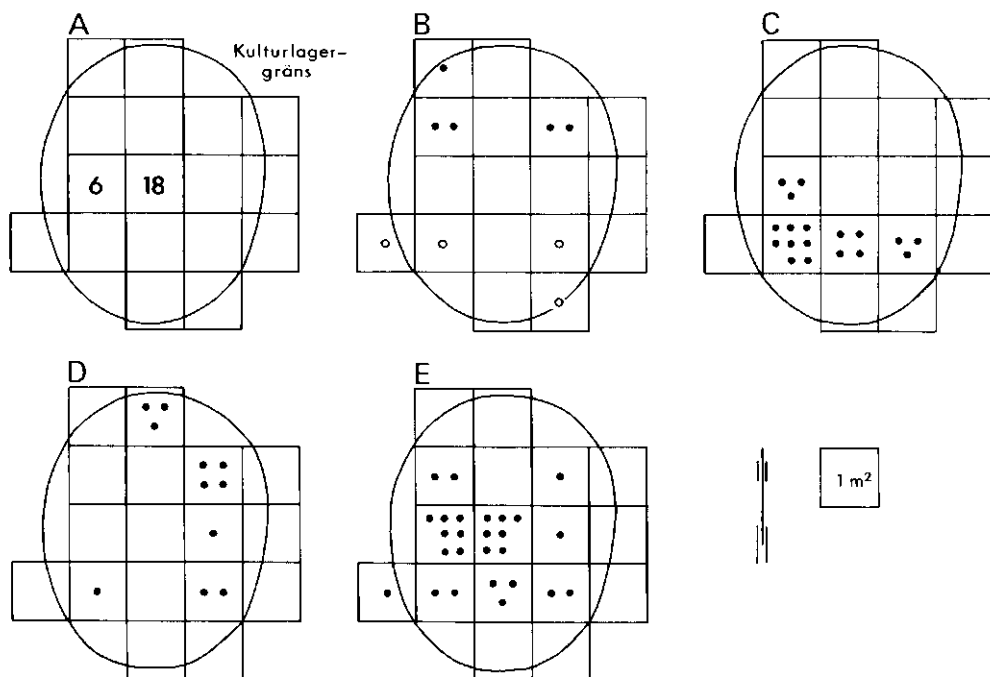

Bild 2. Fyndplaner över Bare mosse II. A = viktprocenten eldskadad flinta, B = blocktvärsavslag, fyllda tecken från spånblock och ofyllda tecken från mikrospånblock, C = mikrosticklar, D = skrapor, E = mikroliter och retuscherade mikrospån. (Reviderat efter Welinder 1971).

motsatta halvan av boplatsen jämfört med skraporna. Deras största koncentration är kring eldstaden. Anmärkningsvärt är också att en god del av mikroliterna är eldskadade. Jag vill tolka detta så att mikroliterna suttit inne i villebrådet efter jakten och först vid stekningen eller måltiden runt elden fallit ut.

Den lilla boplatsytan och den lilla mängden flinta visar att boplatsen använts av ett litet antal människor under kort tid. Antalet människor kan ha varit 4–5, vilket betyder att det kan ha varit en familj enligt nutida förhållande. Man tycks ha slagit spån två gånger och tillverkat mikroliter en eller två gånger. Måhända illustrerar den lilla gruppen människor, som är inristade på uroxebenet från Ryemarksgård på Själ-land, hela befolkningen på en mossebo-plats av samma slag som Bare mosse II.

Boplatsen Bare mosse II underlagras av torv med rester av vass och gotlandsag och överlagras av torv med rester av al och kärrbräken. Boplatsen har legat på torven något tiotal meter från den vassklädda stranden av den igenväxande sjö, som under boplatstiden låg där nu Bare mosse ligger. I själva verket har nog den lilla boplatsen varit mer eller mindre försvunnen i manskög, tät vass. Denna belägenhet är karaktäristisk för mosseboplatserna. Danska undersökningar har dock visat att det 16 m² stora kulturlagret bör uppfattas som avlagrat inne i den hydda som funnits på boplatsen, medan man också haft ett öppet område framför hyddan på sjösidan att röra sig på. Detta område är dock regelbundet mycket fyndfattigt. Kanske satt man helst inne i röken och arbetade för att skydda sig mot mygg.

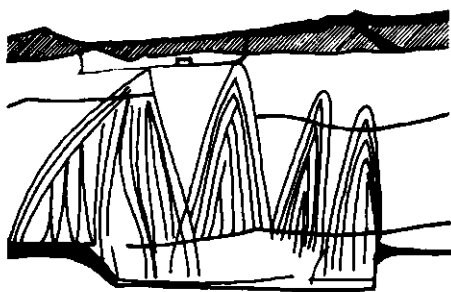

Bild 3. Benkniv från Ogarde, Sjælland.
(Efter Brøndsted 1966).

Den runda hyddplatsen på Bare mosse II utan spår av konstruktioner kan kanske tolkas som en tältplats. På en benkniv från Ogarde på Sjælland finns en ristning som lite fantasifullt kan tolkas som ett tält av det slag som kanske funnits på Bare mosse II (bild 3). Läget av Bare mosse II liksom det av många andra mosseboplatser är sådant att boplatserna måste ha stått under vatten vintertid vid sjöarnas högvattenstånd. På de boplatser, där ben är bevarade, visar dessa oftast att jakten ägt rum sommarmartid. Förekomsten av hasselnötter visar däremot att boplatserna varit bebodda in på hösten. Sammanfattande vågar man idag påstå att mosseboplatserna varit bebodda av små människogrupper, kanske familjer, som haft en hydda eller ett tält under en sommar-höstsäsong. Då väderleken blivit sämre fram på hösten, och vattnet kanske börjat stiga på boplatserna har de övergivits, och gruppen har bosatt sig någon annanstans för vintern. På flera mosseboplatser visar dock utgrävningsresultaten att man kunnat bosätta sig upprepade somrar i följd på samma plats. Boplatserna Bare mosse I äger en lagerföljd med tre separata tallbarkslager (bild 4). Dessa härrör från barkhyddor med en ungefärlig storlek av 4.5 m. Hyddorna har byggts olika somrar på sydsidan av den igenväxande grunda sjön Bare mosse. De två första har byggts

c. 7500 f.Kr. och den tredje c. 6700 f.Kr. Spridningen av tallbarken söderut från hyddplatserna visar hur nordanvinden på vintern raserat hyddorna. Hyddorna vid Bare mosse I har haft eldstäder av sand och sten. Bland fynden finns fnöskesvamp för tändandet. På den nordvästtyska boplatserna Duvensee har fem barkhyddor byggts efter varandra på samma plats.

Ett bosättningsmönster

Vissa torvmarker har undersökts så intensivt av såväl arkeologer som geologer att man kan få en samlad översikt över bosättningsens förlopp under ett längre eller kortare avsnitt av stenåldern. Sådana torvmarker är t.ex. Vale of Pickering i England, Holmegårds mose på Sjælland och i Skåne Ageröds mosse och Bare mosse. Vid flera av dessa torvmarker har de lyckats att rekonstruera hur stenålderns bosättning förhåller sig till de landskapsförändringar som sker under loppet av stenåldern, på grund av att sjön växer igen eller av andra orsaker. Av ännu större intresse är emellertid att man lyckats rekonstruera livsföringsmönstret och näringsunderlaget för enskilda folkgrupper, som under årets lopp flyttat mellan flera boplatstyper. I det följande skall jag redogöra för ett sådant rekonstruerat livsföringsmönster. Jag väljer därvid tidsskedet c. 6800 f.Kr. och boplatserna vid Bare mosse som exempel, men kunskap måste också hämtas från en rad andra boplatser i Sydskandinavien för att fullständiga bilden.

Vid Bare mosse finns två slags boplatser, dels de ovan beskrivna mosseboplatserna och dels boplatser belägna på fastmarken vid sjöns västra strand (bild 5). De förra är sommarboplatserna för en liten folkgrupp, kanske en familj. De senare, fastmarksboplatserna, är avsevärt större till ytan och fyndrikare. De torde ha varit be-

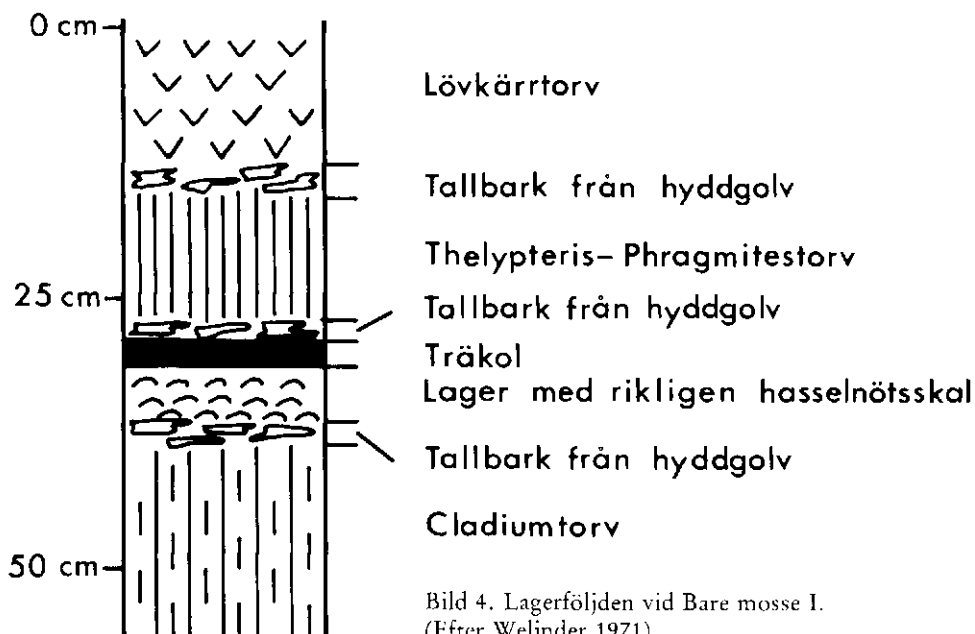
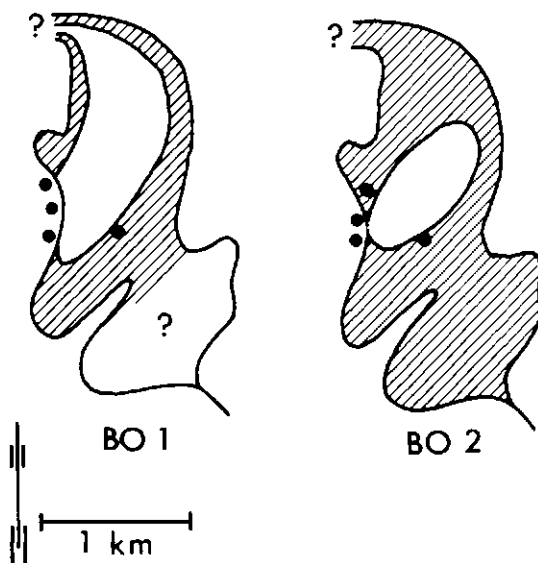

Bild 4. Lagerföljden vid Bare mosse I.
(Efter Welinder 1971).

Bild 5. Mesolitiska boplatser runt Bare mosse. Kartorna visar boplatsernas läge i förhållande till igenväxningen av sjön under äldre (BO 1) och yngre (BO 2) boreal tid. (Efter Welinder 1971).

bodda under en längre tid men kanske också av ett större antal människor. De tolkas som vinterboplatser. Den totala mängden boplatser och flinta från Bare mosse är inte större än att högst en familj kan ha uppehållt sig vid sjön. Detsamma gäller säkerligen de övriga av Skånes större sjöar. Folkmängden har varit mycket liten, kanske 200 personer i hela Skåne. Vid Bare mosse har man således säsongsvist flyttat mellan vinterboplatsen på fastmarken vid västra stranden och sommarboplatsen ute i sjöns vassbälte. Vinterboplatsen har varit densamma år från år, medan läget av sommarboplatsen ändrats. Man har dock kunnat komma tillbaka till samma plats flera år i följd eller med längre mellanrum. Den stora boplatsen Svaerdborg I utgör i själva verket c. 10 sådana sommarbosättningar. Vinterboplatsens läge har valts, där boplatsen legat intill öppet vatten.

Från sommarboplatsen har bedrivits högviltsjakt. De viktigaste bytesdjuren har varit älg, uroxer, kronhjort och vildsvin. Jaktredskapen har varit pil och båge och hund. Sannolikt har drevjakter förekommit. Fiske har bedrivits, dock ej i större skala. Metkrokar och ljusterspetsar av ben och horn är påvisade. I Holmegårds mosse har ett fiskegrund undersökts, där hundratals ljusterspetsar fastnat under tidernas lopp. Gädda är vanligast bland benen på boplatserna. Av växtföda har man insamlat kopiösa mängder hasselnötter. Kluvna hasselnötsskal bildade ett sammanhängande lager över boplatsen Bare mosse I.

Vinterboplatsernas näringsliv är svårare att fastställa. Det är mera sällsynt att ben bevaras på fastmarkboplatserna. Högviltsjakt har förekommit. Anmärkningsvärt är att ljusterspetsar saknas på dessa boplatser även i sådana fall där bevaringsförhållandena för ben är goda. Om fiske förekommit alls, har det tydligen be-

drivits på annat sätt. Från boplatsen Bare mosse IV, belägen på västra stranden av Bare mosse, föreligger ett barkflöte. Här är således fiske med nät belagt. Fyndet kan dock inte med säkerhet årstidsbindas. Det måste dock påpekas att flöten ständigt saknas på de undersökta sommarboplatserna. Sådana finns däremot i stor mängd från den nordtyska boplatsen Hohen Viecheln, som också den är en fastmarksboplats.

Högviltsjakten torde ha varit den viktigaste näringskällan såväl vinter- som sommartid. Dess betydelse jämfört med växtinsamling är dock svår att uppskatta. Den senare är i varje fall en betydligt regelbundnare näringskälla. Benundersökningar på några sommarboplatser visar att högviltet tagits hem och styckats på boplatsen. Det är dock inte nödvändigt att så alltid varit fallet. På en fyndplats i Esperöds mosse och en i Bare mosse har påträffats vardera en härd och rester av älg och därutöver ingenting förutom några hasselnötsskal på fyndplatsen i Bare mosse. Dessa fyndplatser, som pollenanalytiskt daterats till boreal tid, tolkas som rester efter en måltid, vid vilken en just nedlagd älg förtärts. Sannolikt har älgen dödat efter en drevjakt ut i mossen och sedan styckats och förtärts på platsen. Det stora antalet mer eller mindre fullständiga uroxeskelett, som påträffats i skånska torvmossar, tolkas som rester efter sådan jakt. En tilltalande teori är att boplatsens manliga befolkning under sommarsäsongen fört ett kringströvande jägarliv och endast tillfälligt kommit till boplatsen med jaktbyte.

Mosseboplatserna har således varit bebodda av en familj eller en i storlek därmed jämförlig folkgrupp. De utgör sommarboplatsen i ett bosättningsmönster, där också vinterboplatser på fast mark sannolikt vid samma sjö ingår. Möjligen har befolkningen under sommarsäsongen varit

delad i en kringströvande jägargrupp och en kvarboende boplatsgrupp.

Det här skisserade bosättningsmönstret gäller för Skåne-Danmark. I England har man kunnat visa att mosseboplatserna varit vinterboplatser, medan sommarboplatserna legat i höglänt terräng (t.ex. i Penniner-na). Varje boplatsgrupp har beräknats utnyttja ett område om c. 500 km² under årets lopp för sin försörjning. Denna beräkning belyser varför kringströvande jakt förekommit i det skånsk-danska boplatsmönstret, i vilket boplatsgruppen varit bunden till ett begränsat område runt en sjö. Området på dagligt gångavstånd från sjön har inte varit tillräckligt stort för försörjningen under året (bild 6).

Mosseboplatsernas datering

Nedanstående lista upptar mesolitiska mosseboplatser i Skåne av det här behandlade slaget. Dateringarna är angivna enligt det skånska pollenzonsschemat och med årtal enligt C 14-metoden, varvid halveringstiden 5730 år använts.

Preboreal tid (8200–7900 f.Kr.)

Äldre boreal tid (7900–6800 f.Kr.)

Bare mosse I

Yngre boreal tid (6800–6200 f.Kr.)

Bare mosse I

Bare mosse II

Munkarp nr 9

Äldre atlantisk tid (6200–4500 f.Kr.)

Ageröd I:B

Ageröd I:D

Ageröd IV

Ageröd V

Ageröd VI

Ageröd VII

Södra Lindved

Yngre atlantisk tid (4500–3300 f.Kr.)

Store mosse

Från preboreal tid saknas mosseboplat-

ser i Skåne och även i Danmark. Till äldre boreal tid hör endast Bare mosse I, som också bebotts under yngre boreal tid då den tredje och sista barkhyddan byggdes. Till yngre boreal tid hör också Bare mosse II och boplatserna Munkarp nr 9, som ligger nära Ormanäs vid Ringsjön. Till äldre atlantisk tid hör en mängd boplatser i Ageröds mosse och boplatserna i Södra Lindveds mosse. Från Store mosse finns ett antal mindre kända boplatser. En eller flera av dessa är mosseboplatser av det här behandlade slaget. En är pollenanalytiskt daterad till yngre atlantisk tid. Det kan dock dessvärre inte anges vilken.

Karaktäristiskt för mosseboplatserna är att boplatserna i en och samma mosse eller i en del av en större mosse tillhör samma tid. Boplatserna i Bare mosse tillhör övergångsskedet äldre/yngre boreal tid, boplatserna i Ageröds mosse tillhör äldre atlantisk tid och boplatserna kring Store mosse tycks framför allt tillhöra yngre atlantisk tid. Boplatserna kring de central-själländska mossarna tillhör senare delen av äldre boreal tid och yngre boreal tid och boplatserna kring Draveds mosse på södra Jylland tillhör preboreal tid och äldre boreal tid. Boplatserna i Vale of Pickering, bl.a. boplatserna Star Carr, i nordöstra England tillhör preboreal tid. I själva verket är mosseboplatser ett fenomen, som tillhör alla avsnitt av äldre stenåldern liksom yngre stenåldern. Till den senare hör boplatserna Muldbjerg I i Åmossen på Själland och andra boplatser i närheten, det övre boplatslagret vid Södra Lindved och den berömda Alvastraboplatserna i Dagsmosse i Östergötland. I denna spridning i tid och rum har man nog att söka förklaringen till varför folk har valt att bosätta sig ute i torvmarker. Redan den summatriskiska genomgången här visar att mosseboplatserna på det nordvästeurope-

iska låglandet är allt yngre från väster till öster.

Varför mosseboplatser?

Det faktum att mosseboplatserna i en och samma torvmark tillhör ett relativt kort tidsavsnitt förklaras av boplatsernas belägenhet. Boplatserna har legat i sjöarnas vassbälte nära öppet vatten. De har varit omgivna av vegetation av vass, ag, fräken och andra växter med liknande växtplatskrav. Boplatserna tillhör således sjöarnas igenväxningsperiod, och denna har för de flesta sjöar varit kort. När sedimentationen på sjöbotten nått en viss gräns, då sjön blivit tillräckligt grund, har sjöns vassar på kort tid vandrat ut över sjöytan och snart fullständigt täckt hela sjön. Det är till detta stadium i sjöns igenväxning, då vassarna börjar bre ut sig men ännu inte täcker hela sjön, som mosseboplatserna hör. För Bare mosse infaller detta skede vid övergången mellan äldre och yngre boreal tid och för Ageröds mosse under äldre atlantisk tid. Det är till dessa tidsskeden som mosseboplatserna hör.

Det gynnsamma i att bo i sjöns igenväxningszon, i vassbältet, belyses av nedanstående siffror. De är hämtade ur en amerikansk undersökning men är tillämpbara på skånska förhållande också. Siffrorna anger det maximala antalet människor, som kan livnära sig per km², och är att se främst som jämförelsetal mellan den mängd näring som maximalt är åtkomlig i olika slags vegetation (Efter Westlake 1963):

Vassvegetation	9.4
Barrskog	6.9
Örtvegetation	4.7
Lövskog	3.0

Siffrorna skall tolkas så att människor har störst möjlighet att livnära sig i vassvegetation av de fyra vegetationstyper, som

är upptagna i tabellen. När sjön vuxit igen, och vassvegetationen avlöses av ett starrkärr eller lövkärr, minskar näringsmängden till hälften eller mindre. Ur tabellen kan också läsas att vid en öppen sjö utan vassbälte, där man måste hämta sin näring ur skogen intill sjön, är tillgången till näring mindre. Anmärkningsvärt är att en barrskog är gynnsammare än en lövskog.

Mosseboplatserna är således betingade av att man på dessa har haft lättare att livnära sig än på andra boplatser. Inte bara har fisk och sjöfågel varit lättillgänglig, utan också växtföda har funnits i obegränsad mängd. Rotstockar av den vanliga bladvasen är således fullt ätbara liksom dem från vattenklöver. Av den senare kan också fröna ätas. Mosseboplatserna är således inte bundna varken till en speciell tid eller en speciell kultur utan till en terrängtyp som är speciellt gynnsam ur matanskaffningssynpunkt (bild 7).

Mosseboplatserna och landskapsutvecklingen

De hitintills kända boplatserna i Skåne och på Själland från preboreal tid och äldre delen av äldre boreal tid ligger alla invid öppna sjöar eller i närheten av vattendrag. Det finns också boplatser, t.ex. Linnebjär nära Södra Sandby, som haft sin vattenförsörjning i ett källsprång. Under denna tid intas Skåne av en relativt gles vegetation av tall-hasselskog med en rik högviltsfauna av uroxer och älg. Skogsterrängen synes under denna tid ha gett befolkningen en tillräcklig och fullgod näring. Under loppet av yngre boreal tid ändras landskapsbilden. Tall-hasselskogen ersätts av en tätare ädellövskog. Högviltet minskar i antal. Den nyss refererade tabellen visar att lövskog ur näringssynpunkt är långt mindre givande än barrskog, varför man

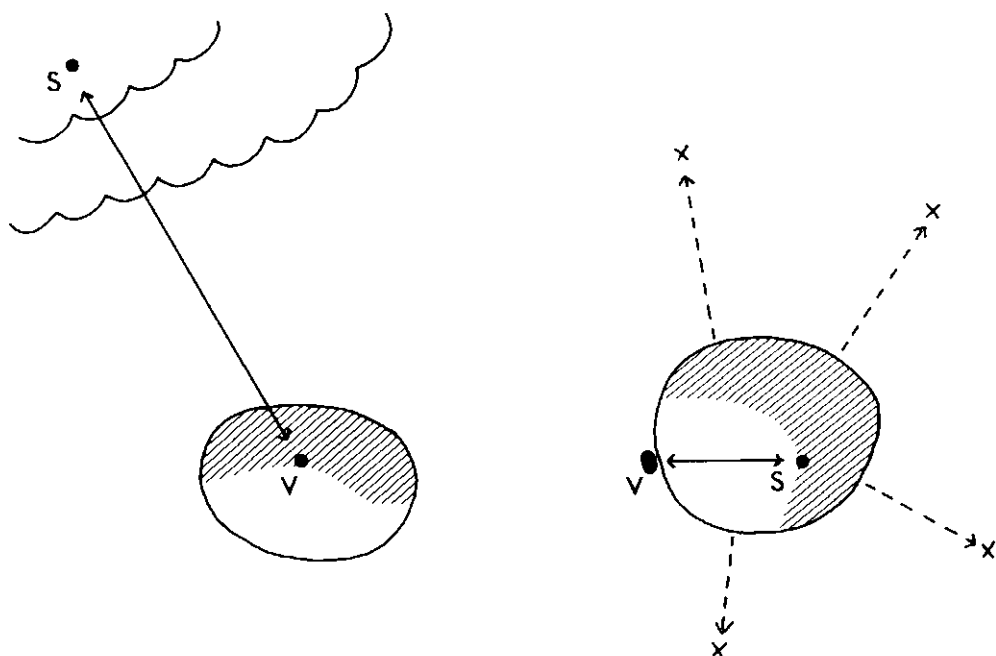

Bild 6. Bosättningsmönster och årstidsförflyttningar hos boplatsgrepper i England (t.v.) och Skåne-Danmark (t.h.) som utnyttjat mosseboplatser. För den engelska gruppen ligger vinterboplatser vid en igenväxande sjö, medan sommarboplatser ligger i höglandet. Sammanlagt utnyttjas under året en yta av c. 500 km². Mönstret är betingat av att boplatsgreppen följt efter kronhjortarna på dess årstidsvandringar. Den skånsk-danska gruppen tillbringade hela året invid den igenväxande sjön, på vintern på fastmarksboplatser och på sommaren på mosseboplatser. Samma vinterboplatser har använts många år, medan sommarboplatserna växlat läge. Hårtill har en del av boplatsgreppen bedrivit en kringströvande jakt och uppehållit sig vid tillfälliga lägerplatser (utmärkta med kryss). (Efter Clark 1972 och Welinder 1971).

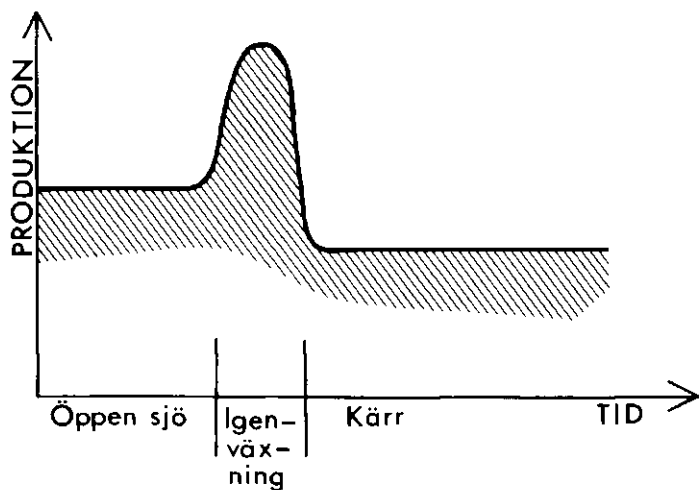

Bild 7. Ungefärlig produktion av för människor tillgänglig näring vid en sjö under dess olika utvecklingsstadier. (Efter Westlake 1963).

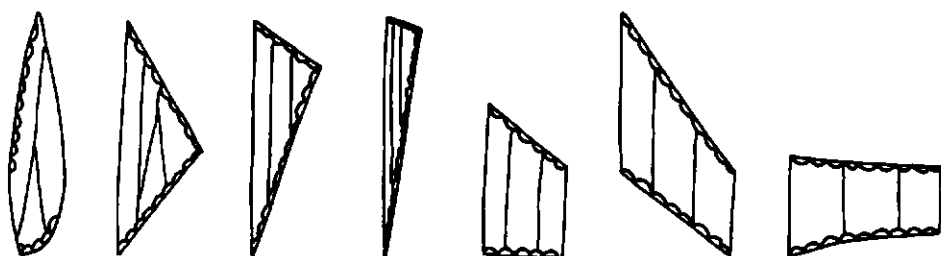

Bild 8. Huvudtyper av mikroliter och pilspetsar under mesolitisk tid. Från v.t.h. lancett, likbent triangel, lång bred triangel, smal triangel, bred trapets, snedpil och tvärpil.

tycker att antalet människor i Skåne vid denna landskapsförändring borde ha minskat. Ett försök till beräkning av Skånes befolkningsutveckling under stenåldern skall göras för att undersöka detta.

Som utgångspunkt tas antalet mikroliter och pilspetsar. Dessa indelas i lancetter, likbenta trianglar, långa breda trianglar, smala trianglar och rektanglar, breda trapetser, snedpilar och tvärpilar (bild 8). Dessa typer kan grovt dateras enligt följande schema:

	f.Kr.
Lancetter	8200–6000
Likbenta trianglar	7500–6500
Långa breda trianglar	7200–6500
Smala trianglar och rektanglar	6500–6000
Breda trapetser	6200–6000
Snedpilar	6000–4500
Tvärpilar	4500–1800

Det totala antalet mikroliter och pilspetsar på skånska inlandsboplatser har räknats. Kust boplatserna har inte tagits med, då skånska kustboplatser från tiden före 5000 f.Kr. saknas. De ligger under det nutida havet. Dessutom har boplatserna vid Bare mosse och Ageröds mosse inte tagits med, då det stora antalet fynd från de utgrävda boplatserna härifrån skulle ha förryckt resultatet. Om man antar att behovet av pilspetsar per person varit någorlunda konstant under stenåldern, så skulle antalet pilspetsar/århundrade ge en uppfattning om befolkningsutvecklingen.

Från Skåne föreligger följande antal mikroliter och pilspetsar av de olika typerna:

Lancetter	130
Likbenta trianglar	20
Långa breda trianglar	23
Smala trianglar och rektanglar	71
Breda trapetser	
Snedpilar	73
Tvärpilar	772

Antalet av de olika typerna är dock inte jämförbart. T.ex. har tvärpilarna suttit en och en på varje skaft, medan lancetterna och de likbenta trianglarna enligt fyndet från Lilla Loshults mosse i nordöstra Skåne suttit två och två på varje skaft. Därför måste korrigeringstal införas. Antalet exemplar av varje typ har sålunda dividerats med följande tal:

Tvärpilar, snedpilar, breda trapetser	1
Lancetter, likbenta trianglar, långa breda trianglar	2
Smala trianglar och rektanglar	6

Den höga siffran för de smala mikroliterna är att betrakta som en gissning. Enligt ett fynd från Ageröd I:B har de suttit minst två i samma skaft. Kanske har de varit skafade som de samtida fågelpilarna, där ofta ett tiotal mikrospar sitter i samma skaft. Ett fynd från Neverkaer på Fyen visar att det kan ha varit så. Efter denna korrigering kan lätt antalet pilspetsar/århundrade beräknas, om varje typ antas vara jämt fördelad inom sin tidsrymd. Resultatet visas

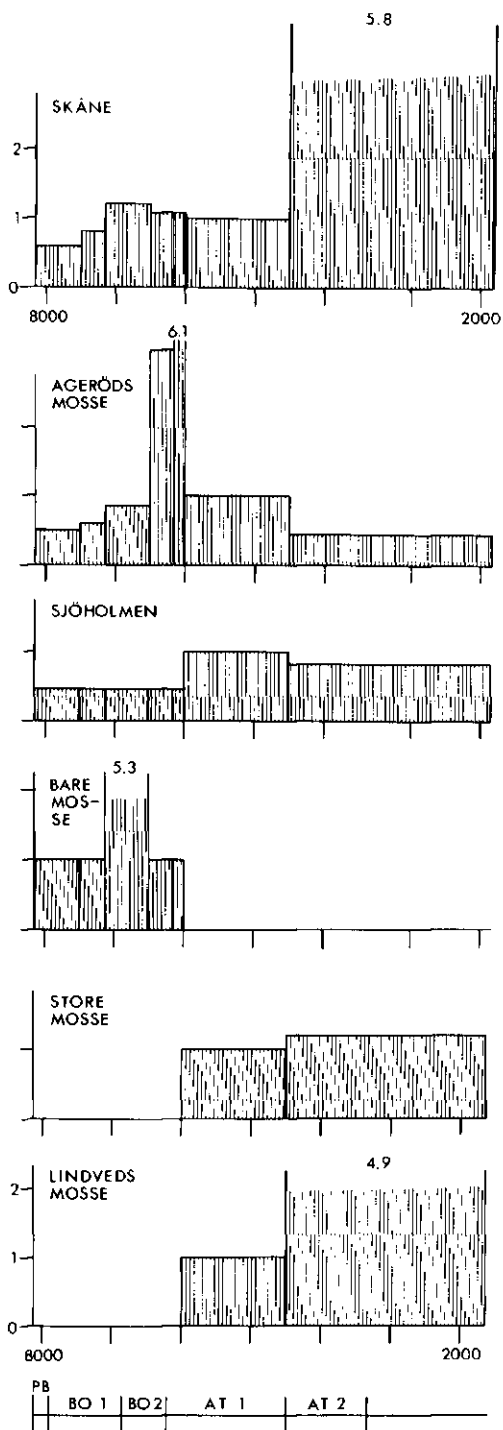

Bild 9. Befolkningsutvecklingen i Skåne under mesolitisk tid. Den horisontella axeln i diagrammen visar årtusenden f.Kr. och den vertikala axeln mängden mikroliter och pilspetsar uttryckta i ett index, där antalet pilspetsar 6000–4500 f.Kr. är 1.0, utom för Bare mosse, där 1.0 representeras av antalet 8200–7200 f.Kr. Längst ned är den vegetationshistoriska tidsindelningen inlagd (PB = preboreal tid, BO 1 = äldre boreal tid, BO 2 = yngre boreal tid, AT 1 = äldre atlantisk tid, AT 2 = yngre atlantisk tid).

i grafisk form i bild 9, där också beräkningar för några mindre delområden inom Skåne redovisas.

Vad man först lägger märke till i bild 9 är att siffrorna, som således utgör ett närmevärde på Skånes befolkningsutveckling under stenåldern, är påfallande jämna under hela tidsskedet fram till 4500 f.Kr., då tvärpilar börjar användas. Vid den viktiga landskapsomdaningen vid övergången mellan borealtidens barrskog och den atlantiska tidens lövskogs märks knappast någon minskning. För tvärpilarnas tid är siffran avsevärt högre än tidigare. Detta beror på att denna delvis infaller under yngre stenåldern, då befolkningstalet på grund av jordbruket ökar kraftigt. Trots att den totala näringstillgången i Skåne minskar vid övergången mellan boreal och atlantisk tid och att högviltstillgången minskar, så minskar alltså knappast befolkningen. Detta måste förklaras genom mosseboplatserna. Genom att man flyttar ut säsongvis i de näringsrika vassbältena runt sjöarna kan en lika stor befolkning som tidigare livnära sig. För Danmarks del har man i motsats till för Skåne beräknat att befolkningen i inlandet minskat avsevärt vid övergången till atlantisk tid (Troels-Smith 1960; Brinch Petersen 1973). I Danmark växer ju också sjöarna igen tidigare än i Skåne. En sammanställning av pollenanalytiskt undersökta fornsjöar i Skåne visar under vilka perioder de skånska sjöarna vuxit igen (Efter T. Nilsson 1935 med tillägg):

Preboreal tid	3
Äldre boreal tid	0
Yngre boreal tid	5
Äldre atlantisk tid	6
Yngre atlantisk tid	3

Endast äldre stenåldern är medtagen. Tabellen visar att ett stort antal sjöar vuxit igen redan under preboreal tid. Denna tid

har haft ett torrt klimat med gynnsamma betingelser för igenväxning. Under äldre boreal tid växer ett litet antal sjöar igen. Från denna period finns också endast ett ringa antal mosseboplatser. Under yngre boreal tid och atlantisk tid växer så ett stort antal sjöar igen. Man har således haft en rik tillgång på igenväxande sjöar, där man kunnat anskaffa mat som kompensation för det bortfall i näringstillgång, som ägde rum i och med lövskogens invandring. Att mosseboplatserna i Nordvästeuropa är allt yngre mot öster, beror på att sjöarna växer igen allt senare mot öster. Detta i sin tur beror på klimatets humiditet och markens beskaffenhet.

I bild 9 är också den lokala befolkningsutvecklingen i några torvmarksområden sammanställd. Man ser där hur befolkningen runt Ageröds mosse varit som störst under de kortvariga igenväxningsskedet. Vid Sjöholmen är befolkningen sparsam ända tills Ageröds och Rönneholms mossar är helt igenvuxna, då man väljer att bosätta sig vid Sjöholmen nära Rönne ås utflöde ur Ringsjöarna. Vid Bare mosse är befolkningen som störst under igenväxningsskedet, medan ingen befolkning alls finns sedan sjön försvunnit. Vid Store mosse och Södra Lindveds mosse äger bosättning rum först sent.

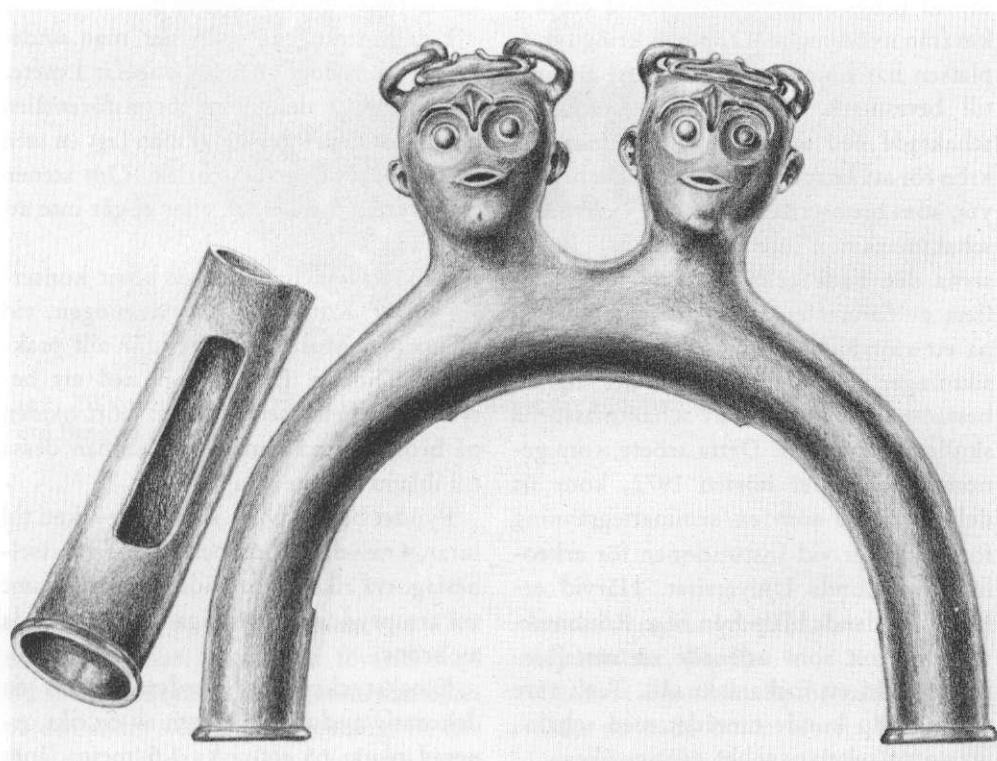
Korrektare är kanske att inte säga att diagrammen i bild 9 visar befolkningsutvecklingen utan utnyttjandeintensiteten av terrängen. En större eller mindre del av året kan ju befolkningen ha bedrivit jakt vid kusten.

Mosseboplatserna utgör således ett av stenåldersforskningens intressantaste studieobjekt. De har mycket att säga om människors sätt att organisera sig och skaffa mat. Kvinnan, som gravsatts vid Bäcksåskog, har förvisso haft förstånd att livnära sina femton barn.

Jönstorpsfyndet

Ett offerfynd från yngre bronsåldern

Av Lars Larsson

Rekonstruktionsritning av det minst fragmentariska röret. Det ritade snittet av rörets vänstra del visar utformningen av dess undersida. Ritning Bertil Centerwall.

Nyodling såsom utdikning av mossar och uppbrytning av stenrik betesmark bragte under 1800- och det tidiga 1900-talet fram en mängd förhistoriska föremål. Nu är nyodling en nästan okänd företeelse, men vid de fåtal tillfällen då betesmark omvandlas till åkermark kan arbetet fortfarande ge betydande material till den arkeologiska forskningen. Fil. kand Lars Larsson beskriver här ett offerfynd som nyligen påträffades vid nyodling.

En vårdag 1972 var lantbrukare Kaj Solerhed sysselsatt med att plocka sten på sin nyodling då han plötsligt fick syn på en bit blänkande metall. En närmare undersökning av området intill fyndplatsen resulterade i flera fynd av metallbitar. Detta blev upptakten till framgrävandet av ett av Nordens förnämsta offerfynd från yngre bronsåldern.

Fyndplatsen ligger på en brant sluttning i den natursköna Pinedalen som mynnar ut vid Ringsjöns sydöstra strand cirka 2 km från nyodlingen. Området kring fyndplatsen har i mannaminne endast använts till betesmark. Det var då jordägaren schaktade ned en del av dalsluttningens krön för att åstadkomma en planare bruksyta, som bronserna dök upp. Tyvärr hade schaktmaskinen inte bara blottlagt bronserna den hade också kraftigt demolerat flera av föremålen samt spritt ut delarna på ett större område. Vid den första besiktningen av platsen blev det därför bestämt att stora delar av schaktmassorna skulle genomsökas. Detta arbete, som genomfördes under hösten 1972, kom att delvis utföras som en seminariegrävning för studenter vid Institutionen för arkeologi vid Lunds Universitet. Härvid erhöles betydande hjälp från bl.a. Riksantikvarieämbetet som utlånade en metalldektektor samt ett mekaniskt såll. Tack vare denna hjälp kunde området med schaktmassorna relativt snabbt genomsökas.

Det ursprungliga nedläggningsstället var helt förstört, men genom iakttagelser under utgrävningen kan en ganska säker rekonstruktion av områdets ursprungliga utseende göras. Samtliga bronsar påträffades i markytan eller strax därunder. Detta tyder på att föremålen upprivits och utsprits i slutfasen av schaktningsarbetet. Bronsernas spridningsområde vars gränser vid utgrävningen blev fastställda ger också

en fingervisning om var föremålen ursprungligen har legat. Vid en senare genomgång av fyndomständigheterna erinrade sig jordägaren att han just ovanför spridningsområdet hade schaktat upp en stor sten. Denna sten påträffades i schaktningsområdets nedre del och visade sig ligga i linje med bronsernas spridning. Schaktningen intill stenen medförde dessutom att markytan sänkts med cirka 1 meter. Ur dessa iakttagelser kan man dra följande slutsats:

I dalsluttningens krön har man under yngre bronsålder grävt en ungefär 1 meter djup grop. I denna har bronsföremålen lagts ned. Över dessa har man lagt en sten av en kvadratmeters storlek. Om stenen varit synlig ovan mark eller ej går inte att fastställa.

Fyndmassan har i vinter blivit konserverad på Konserveringsavdelningen vid Historiska Museet där framför allt praktikant Thomas Lindell lagt ned ett betydande arbete med att rensa bort oxiden på bronsbitarna samt foga samman dessa till ibland nästan hela föremål.

Fyndet består av 2 s.k. klockstycken till lurar, 4 rassel, 2 större och 2 mindre betselbeslag, två rikt dekorerade böjda rör samt två armprydnader samtliga föremål gjorda av brons.

Klockstyckena har vardera utgjort en dekorativ avslutning i form av en rikt ornerad platta på ett cirka 1,5 meter långt S-böjt lurrör (fig 1). Plattorna har varit löst fogade till lurröret, och har varit av ungefär samma storlek med en diameter på 22 cm. Ornamentiken består av en kantvulst som på båda inramar 10 cirkulärt placerade bucklor samt runt dessa ordnade grupper av koncentriska cirklar. Intill lurrörets öppning består utsmyckningen av två koncentriska vulster. I ytan mellan dessa finner man den enda olikheten mellan

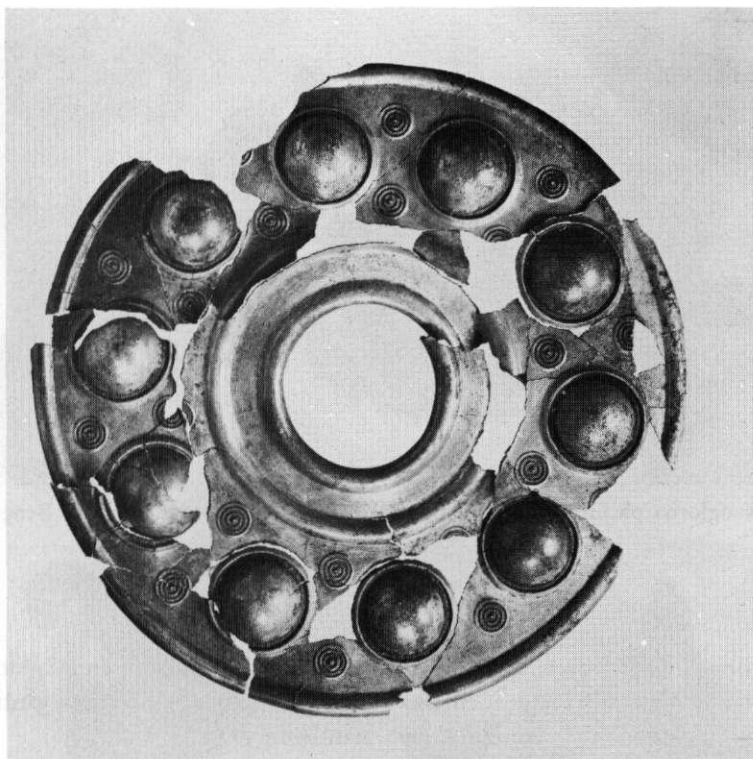

Fig 1. En av lurplattorna vilken suttit som en dekorativ ändplatta på ett långt lurrör.
Foto Bengt Almgren.

ornamentiken på de båda plattorna. Den ena plattan har i detta fält försetts med två smala koncentriska ringar medan fältet på den andra saknar utsmyckning. På undersidan av plattorna finnes två små öglor som troligen utgjort fästet för bronsbleck eller bronskedjor såsom danska lurfynd visar.¹ Vid utförandet av öglorna har inte bara hänsyn tagits till att låta dessa få en praktiskt riktig utformning, utan man har också lyckats tillgodose det estetiska kravet. Den till synes märkliga formen på öglan avbildar ett av de mest omtyckta motiven i yngre bronsålder nämligen en fågelkropp, ofta benämnd Hallstatt-ankan

efter dess ursprung från Hallstatt-kulturen i Alpområdet, (fig 2).

De mest iögonfallande föremålen är utan tvekan de båda böjda rören. Dessa har blivit svårt skadade då godset utgöres av en metallsammansättning som till skillnad från de övriga föremålen har en mycket liten elasticitet. Det fragmentariska tillståndet har därför försvårat tolkningen av de böjda rören ursprungliga utseende.

Det bäst bevarade består av ett ihåligt rör vilket vid mitten är cirkelrunt medan det mot ändarna får en alltmer oval form, (fig sid 15). Avståndet mellan rörändarna är 11 cm. På undersidan finnes två långa

Fig 2. En av öglorna på lurplattorna utformad till en "Hallstattanka". Foto Bengt Almgren.

och smala öppningar. Rörets dekoration består av två i det närmaste identiska huvud. Den plastiska utformningen av dessa med anatomiskt riktigt avbildad haka, mun och öron medför att man kan anse dem vara de bästa hittills påträffade människoframställningarna i Nordeuropa under bronsåldern. Vad beträffar huvudenas dekoration blir tolkningen av denna säkrare, då man jämför den med dekorationen på ett hjälmpar funna i en mosse vid Viksø på Själland.² Liksom hjälmarna har huvudena från Jönstorp försetts med horn vilka är S-formigt böjda och strax intill toppen försedda med en förtjockning (fig 3 a-d). Att hornen på huvudena i jämförelse med dem från Viksø ej skjuter ut så kraftigt beror troligen på gjuttekniska svårigheter. Den märkliga kroken i pannan finnes både på hjälmarna och huvudena liksom en skåra mellan hornen. I skåran har troligen en hjälmbuske av organiskt material varit nedstucken. På huvudena har skåran en inramning vilken är utvidgad i pannan. Formen på inramningen i dess

helhet kan tolkas som en avbildning av ett under bronsåldern mycket vanligt motiv, nämligen yxan.

Problem uppstår då man försöker tolka huvudenas helhetsintryck. Är de försedda med en riktig hjälm som en statyett från Grevensvaenge i Danmark uppvisar?³ Denna har en tydligt markerad övergång mellan hjälm och ansikte. Eller skall man tolka dem som en kombination av hjälm och mask såsom Viksøhjälmarerna eller utgör huvudena rentav avbildningar av under yngre bronsåldern välkända magiska gestalter, kanske gudar. Den första tolkningen kan troligen utslutas då det inte på huvudena finnes någon markerad övergång mellan huvudprydnad och ansikte. Delar av huvudprydnaden för tanken till hållristningar där behornade gestalter och figurer med fågelnäbb i pannan ej är något sällsynt motiv.⁴ Likaså är avbildandet av behornade "tvillinggudar" känt från en dekoration på en rakkniv från Vestrup på Jylland.⁵

Det andra röret är starkt fragmentariskt,

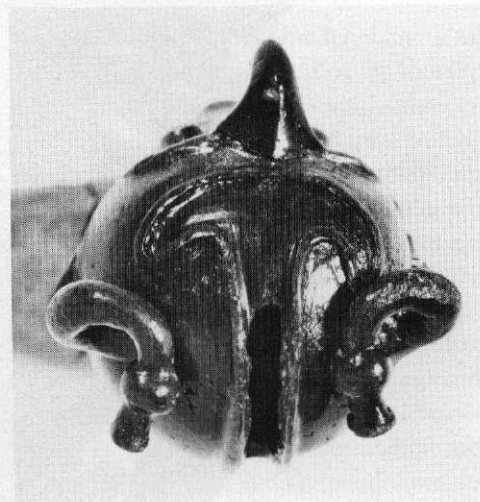
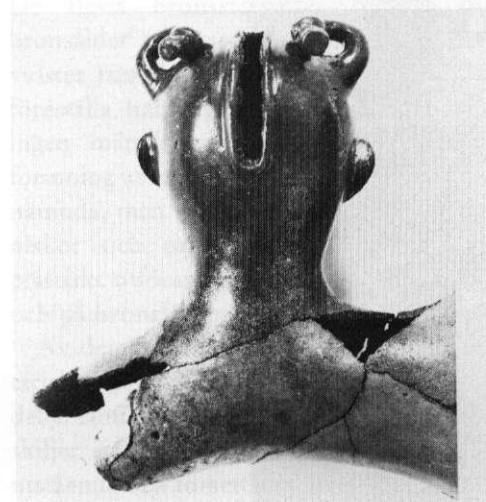

Fig 3 a-d. Ett av de behornade huvudena sett ur olika vinklar. Foto Bengt Almgren.

Fig 4. Detalj av det mycket fragmentariska röret med delar av ett ormprytt huvud.
Foto Bengt Almgren.

men av de funna delarna ser man att det i stort sett har varit en pendang till det mera välbevarade. Dock föreligger skillnader i huvudenas utformning. Av det ena huvudet påträffades endast hals-, hak- och öronpartierna (fig 4). Utformningen av öronen påminner om öronen på de behor-nade huvudena medan hakan ej är så väl markerad. Den stora skillnaden består i att halsen har försetts med en omlöpande vulst. Denna tangerar på vänstra "axeln" en märklig förtjockning som går ned på baksidan av halsen. En rimlig förklaring till detta utförande kan vara den att man här velat avbilda en orm lagd runt halsen. De flesta bronsstatyetter från yngre bronsålder är försedda med en eller flera vulster runt halsen vilka säkerligen skall föreställa halsringar. Däremot föreligger ingen människoavbildning med en ut-formning av halsprydnaden som den ovan nämnda, men väl framställningar av män-niskor och ormar tillsammans såväl i plastiskt utförande som i ristningar i håll och på bronsföremål.⁶

Av det andra huvudet på det fragmen-tariska röret återfanns endast den övre delen samt ett öronparti. Det bevarade örat skiljer sig från de andra genom att vara utstående och försett med ett hål i örsnib-ben. Denna utformning av öronen är vanli-ga på statyetter med tydligt markerade fe-minina drag.⁷ Det skadade huvudets fe-minina drag accentueras om man beaktar den väl utförda avbildningen av en frisyr, vilken är välkammad och uppdelad genom ett band av från sida till sida löpande smala vulster. Gravfynd från danskt område, av ett något äldre datum än Jönstorpsfyndet, visar att stor omsorg lades ned på inveckla-de frisyrrer.⁸

Det andra röret har säkerligen varit ut-rustat med ett kvinnligt huvud. Möjligheten bör inte uteslutas att även det orm-

prydd huvudet i övrigt burit feminina drag.

De två bronsrören har gjutits i ett stycke detta visar en röntgenundersökning. Rören är exempel på den högt utvecklade gjut-tekniken under slutet av bronsåldern. Man har använt den s.k. a cire perdue tekniken d.v.s att på en lerkärna utforma den tänkta slutprodukten i vax och ovanpå detta lägga ytterligare lager av lera. Vid upphettning av formen härtnade leran och på samma gång smälte vaxet och hälldes ut. Tomrum-met fylldes därefter med smält brons och då formen svalnat mejslades den brända leran bort. Det inre lerlagret, kärnan, fick sitta kvar om det inte utgjorde ett hinder vid användandet av föremålet, i annat fall meslades även detta bort. För att försäkra sig om ett gott resultat förstärktes större formar med tappar av något värmetåligt material s.k. kärnstöd. Mer än ett hål läm-nades utrymme i formen, vilket man äm-nade fylla med brons, på grund av att den smälta bronsen snabbt stelade innan den från ett ifyllningshål hunnit fylla ut hela formen. Därför hälldes bronset i från flera öppningar. Denna procedur att använda sig av kärnstöd samt flera ifyllnadskanaler var en garanti för ett gott slutresultat men resulterade också i att slutprodukten var försedd med ett antal hål genom godset. Dessa utfylldes vanligtvis med smält brons. Vad beträffar rören från Jönstorp tycks man dels ha mejslat bort större delen av kärnan dels utfyllt samtliga hål i godset. Dock har det vid dessa efterarbeten inte nedlagts samma noggrannhet som vid fram-ställningen av rören. Fortfarande sitter fragment av kärnstödet kvar i det ovan om-talade huvudet med säkra feminina drag. Igenfyllningen av hålen har inte överallt skötts perfekt. I ett hål nedanför de behor-nade huvudena har man hållt i så mycket brons att rörets hela hålrum täppts till på

en sträcka av cirka 2 cm.

Om man bortser från rörens rika dekoration finner man motsvarigheter i Danmark och Nordtyskland.⁹ Vanligen är dessa försedda med en mindre tapp på bågens högsta punkt. Denna tapp är ornerad med runt om löpande vulster. Samtliga rör har på undersidan öppningar vars antal och utformning varierar. Utförandet med dekorativa utskott samt undersidans öppningar tyder på att samtliga rör har haft samma funktion. Vanligtvis finner man dessa tillsammans med föremål som anses tillhöra hästuprustning. Rören bör knappast ha haft någon viktig praktisk betydelse därtill är godset alltför tunt. En användning som prydnad över hästens manke låter rimligt om man beaktar rörens utformning och storlek.

Inte heller Jönstorpsfyndet saknar delar till hästuprustning. Här har nedlagts två stora (diametern cirka 21 cm) och två små (diametern cirka 14 cm) plattor av en typ som benämnes betselbeslag eller tygelprydnader. Frånsett skillnad i storlek har samtliga plattor samma utformning med ett smalt bräm, en konisk mellandel och en svagt välvd överdel (fig 5). I dess mitt finnes en markerad buckla och på undersidans mitt en ögla. Godset är relativt tunt (1.1–1.3 mm). Dock visar en undersökning av metallens struktur att plattorna ej fått sin form genom drivning utan att de har gjutits. Av föremålstypens benämning har man tidigare ansett funktionen fastställd, alltså prydnader på betslet eller vid tyglarna. Att denna funktion kan vara den riktiga vad beträffar de mindre plattorna är rimligt, dock ställer sig förf. tvivlande till att de stora använts på liknande sätt. Att de använts som prydnader på hästar visar bl.a. ett tyskt gravfynd men knappast intill djurets huvud. Då snarare som länd- eller bogprydnader.

Betselbelsag av mindre format har två gånger tidigare påträffats i Skåne, ett fynd i Nymö tillsammans med bl.a. betseldelar¹⁰, ett annat i Simrishamn, vilket även innehöll armringar av guldbleck på en kärna av brons.¹¹

En annan föremålstyp som ofta påträffas tillsammans med hästmundering är rassel (fig 6). I Jönstorpsfyndet finnes det fyra stycken som vardera består av en ring i vilken hänger tre päronformade bronsplattor. Ett fynd från Västergötland med rasselplattor i mungiporna på hästhuvud av brons är en god fingervisning på många rassels användningsområde.¹² Dessa har avgett ungefär samma ljud som de hästbjällror som ännu användes.

De flesta kombinationsfynd från yngre bronsåldern innehåller arm eller halssmycken. I Jönstorpsfyndet finnes två armprydnader av skilda slag. Den ena är ett spiralarmband den andra består av ett brett bronsband. Det förra är av en typ som finnes under nästan hela bronsåldern, medan det senare har en begränsad användningstid (fig 7). Det breda bronsbandet är ornerat med dels kantlister dels en mittlist som vid ändarna tudelas. På ömse sidor om armbandets öppning finnes ett triangulärt hål vilket kan ha haft den praktiska funktionen att man genom hålen trädde ett snöre för att kunna draga åt bandet kring armen. Öglor på båda sidor öppningen är fasthållare för en enklare typ av rassel i form av små ringar. De två yttre är slutna medan den inre ringen är skarvad på öglan.

Allt tyder på att de ovan uppräknade föremålen har nedlagts på en och samma gång. Dock kan föremålen i en nedläggning ha haft varierande användningstider. För en säker datering kräves att man har ett rikt jämförelsematerial med goda kombinationsfynd att tillgå. Lurar är i ytterst

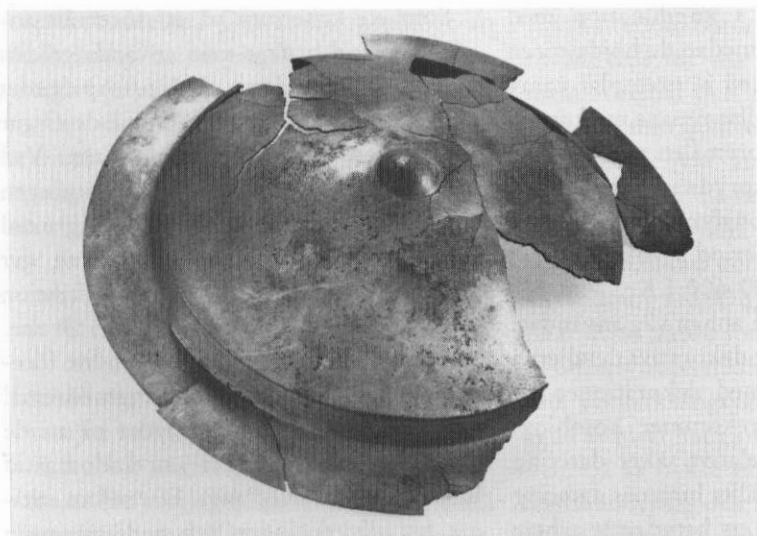
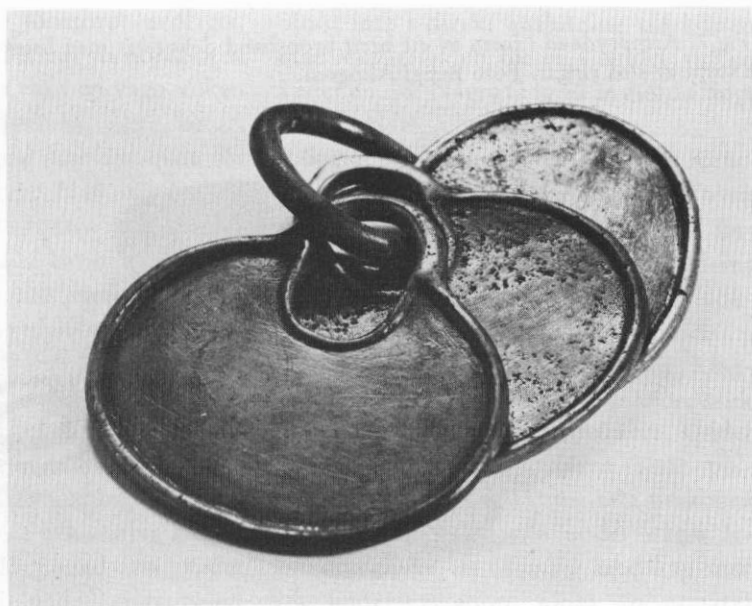

Fig 5. Betselbeslag. Av denna typ påträffades i större och mindre delar 4 stycken.
Foto Bengt Almgren.

Fig 6. Ett av de fyra funna rasseln. Foto Bengt Almgren.

sällsynta fall funna i kombination med andra bronsföremål medan de böjda rören är en föremålstyp med få exemplar varav samtliga föreligger tillsammans med andra bronser. De andra föremålen rasslen, betselbeslagen och armprydnaderna finnes i ett flertal kombinationsfynd. Dessa tillhör samtliga Montelius period V vilken dateras till tidsintervallet 700–600 f.Kr. Vad beträffar lurarna kan en annan väg användas. Genom att studera de dekorativa detaljerna och jämföra dessa med decorationen på föremål, vilka ofta förekommer i kombinationsfynd, kan en relativt säker datering uppnås. Just då det gäller lurarnas datering har forskare nedlagt ett betydande arbete med ett jämförande studium varvid speciellt de små grupperna av koncentriska cirkelar intagit en dominerande roll.¹³ Också denna form av datering ger resultatet att lurplattorna är samtidiga med de övriga föremålen alltså period V.

Som ett kriterium på ett föremåls användningstid brukar man använda graden av nötning på detta. I Jönstorpsfyndet finnes endast spår av nötning på de ringar som håller samman rasselplattorna. Vad beträffar rasslen behöver inte nötningen betyda att de varit i bruk en längre tid då redan en kort tids användning ger spår av nötning på grund av att friktion uppstår mellan delarna vid varje rörelse. Avsaknad av nötning på de andra föremålen liksom det faktum att inget föremål blivit sekundärt reparerat tyder på att de har haft relativt kort användningstid bakom sig då de nedlades. Därav kan antas att tillverkningen och nedläggningen ägt rum under samma period.

Vad kan ett sådant fynd som det från Jönstorp ge ur kulturhistorisk synvinkel? Fyndet kan öka vår kunskap om en rad företeelser under yngre bronsålder som t.ex. metallteknik, konst, religion och han-

Fig 7. Armprydnad i form av ett brett bronsband dekorerat med lister samt försett med rassel i form av små ringar. Foto Bengt Almgren.

delsförbindelser. Det är här omöjligt att fullständigt belysa samtliga företeelser men några bör nämnas.

Det samlade fyndet kan knappast ha varit en persons enskilda egendom utan har troligen tillhört en social gemenskap, exempelvis en by. Från hållristningar, som av de flesta arkeologer uppfattas ha en magisk innebörd, finnes flera exempel på att föremål likt de nedlagda eller detaljer av dessa finnes avbildade. Några har omnämnts tidigare. Som ett ytterligare exempel kan tagas ristningen från Kalleby i Bohuslän i vilken ingår behornade lurblåsare (se omslagsbilden). Man kan alltså lägga in en magisk innebörd i användningen av de nedlagda föremålen. Kanske har dessa använts tillsammans vid en speciell rit. Att man för de flesta föremålen från Jönstorp även finner ett rikt jämförelsematerial tyder på att religiösa aktiviteter av ungefär samma slag förekommit i hela det nordeuropeiska kulturområdet. Att hästar deltagit i dessa aktiviteter är ganska säkert. Men vad för roll hästarna spelat är höljt i dunkel. Cirka sju århundraden efter det att föremålen från Jönstorp nedlagts, omnämner romaren Tacitus att nordborna under våren lät draga runt en vagn vilken innehöll ett dolt gudaväsen, detta för att förvissa sig om en god återväxt både för grödan och för djuren. Helt orealistiskt är det därför inte att antaga att delar av denna rit var välkänd redan under bronsålderns slutfas, och att föremålen från Jönstorp använts i ett sådant sammanhang.

En fråga som dyker upp vid behandlingen av fyndet är om detta är en s.k. skatt, nedlagd under orostider, ämnad att framtagas vid ett stabilt läge, eller om det är ett offer. Tillvägagångssättet att från lurröret lösgöra de dekorativa klockstyckena och endast lägga ned dessa tyder på att föremålen var ämnade som ett offer.

Ett skattefynd borde även ha innehållit lurrören, dels för sitt betydande värde som metallföremål dels för den praktiska betydelsen som ljudformare. Ett konsekvent fasthållande vid att nedlägga 2 eller 4 föremål av samma slag styrker också teorin att Jönstorpsfyndet bör betraktas som ett offerfynd, likaså det faktum att föremålens användning vid religiösa aktiviteter bör ha ökat deras värde som offerobjekt.

Offerfyndets nedläggningsplats är på sitt sätt anmärkningsvärd. Samtliga tidigare fynd av lurar har gjorts i vattensjuka områden. Så är också ofta fallet med fynd av hästmundering och smycken. Utmed dal-sluttningen finnes ett flertal källor bl.a. en nu utdikad, som legat cirka 25 meter från nedläggningsplatsen. Kanske har närheten till ständigt rinnande vatten varit av betydelse vid val av nedläggningsplats.

Vid ett studium av skatt- och offerfyndens fördelning i Skåne under yngre bronsålder finner man att läget för Jönstorpsfyndet skiljer sig från det normala. En majoritet av fynden ligger inom en 20 km bred remsa utmed den skånska kusten oftast inte i direkt anslutning till kusten utan vanligtvis en bit in i landet vid en å eller en sjö. Några få fynd är gjorda långt inne i landet.

Spridningskartorna för de flesta förhistoriska föremål uppvisar oftast den ovan beskrivna utbredningen. Dessutom finnes för föremålstyper från stenålderns yngsta fas såsom flintdolkar och enkla skafthålsyxor en koncentration i Ringsjöområdet.¹⁴ Jordarna runt Ringsjön lämpar sig dåligt för jordbruk men är utmärkta betesmarker. Under yngsta delen av stenåldern visar pollenpektra att delar av den täta urskogen nedhugges och ersättes under några århundraden av ett öppnare landskap med rik undervegetation, alltså en utmärkt

miljö för boskapsskötsel. En liknande förändring till ett öppnare landskap äger rum under yngre bronsåldern.¹⁵ De förbättrade villkoren för boskapsskötsel bör ha medfört att Ringsjöområdet fick en ökad ekonomisk betydelse och därigenom blev ett viktigt mål för hantverkare och handels-

män. I ett sådant sammanhang bör Jönstorpssynden införas. Om föremålen i fyndet är tillverkade på platsen eller ej är ännu inte fullständigt klargjort men oberoende av detta visar föremålen att goda kontakter existerade mellan Ringsjöområdet och det nuvarande Danmark.

Litteratur

¹ Broholm H.C. 1967 Lurfundene fra Bronzealderen. København. Fig. 3.

² Norling-Christensen H. 1943. Bronzealderhjaemene fra Viksø. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. København.

³ Djupedal R.-Broholm H.C. 1952. Marcus Schnabel og bronzealderfundet fra Grevensvaenge. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. København.

⁴ Almgren O. 1927. Hällristningar och kulturbruk. Kung. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Handlingar 35. Stockholm. Fig. 81 och fig. 88.

⁵ Glob P.V. 1969. Helleristningar i Danmark. Jysk Arkaelogisk Selskabs Skrifter Bind VII. København. Sid. 190.

⁶ Kjaer H. 1927. To votivfund fra yngre bronzealder. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. København.

Glob P.V. ob cit. 1969 Sid. 190 f.

⁷ Glob P.V. ob. cit. 1969. Fig 203 och fig. 204.

⁸ Brøndsted J. 1966. Danmarks Oldtid. II Bronzealderen. København. Sid 76 f.

⁹ Broholm H.C. 1953. Danmarks Oldtid. Yngre bronzealder. København. Fig. 211.

Sprockhoff E. 1956. Jungbronzezeitliche Hortfunde der Südzone des nordischen Kreises (Peroid V). Mainz. Sid 262 f.

¹⁰ Thrane H. 1963. De første bronzebindelser i Mellen- og Nordeuropa. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. København. Sid. 67 f.

¹¹ Stenberger M. 1964. Det forntida Sverige. Uppsala. Sid 270 f.

¹² Oldeberg A. 1939. Ett märkligt bronsåldersfynd från Åsle socken i Västergötland. Falbygden häfte 4. Falköping. Fig. 6.

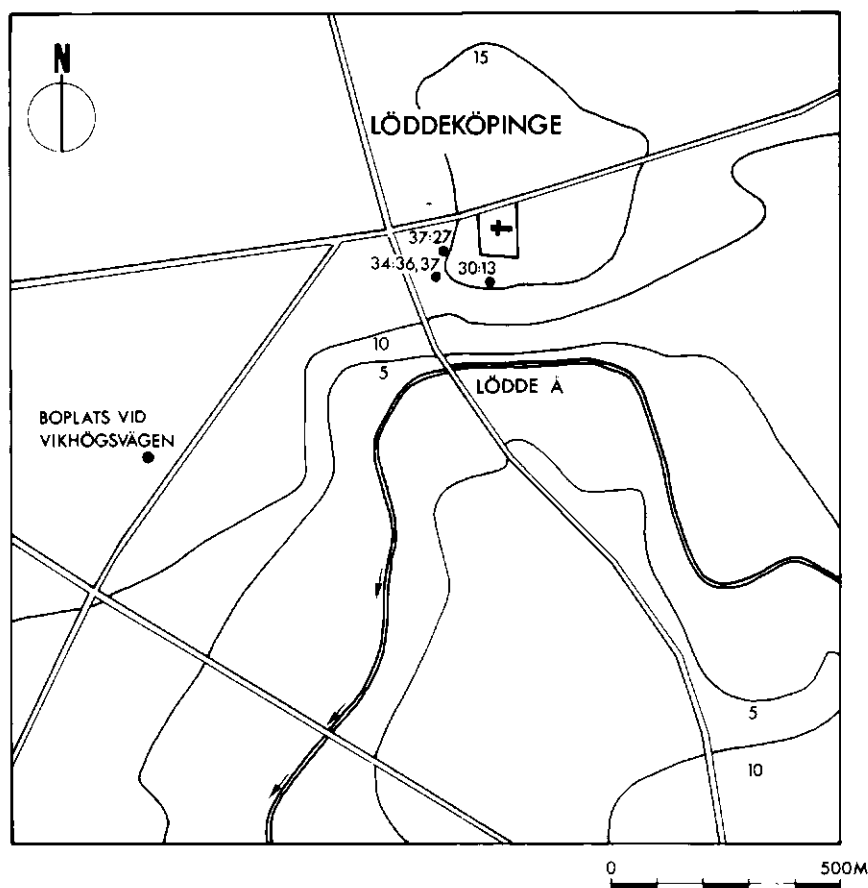
¹³ Bornholm H.C. ob.cit. 1967 Sid. 70 ff.

¹⁴ Malmer M. 1962. Jungneolitische Studien. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°. N° 2. Lund. Abb. 122 och Abb. 123.

¹⁵ Berglund B. 1971. Det skånska kulturlandskapets framväxt. Skånes Natur 58. Sid. 21.

Vikingatid och medeltid i Löddeköpinge

Av Tom Ohlsson

I några korta notiser i tidigare nummer av denna tidskrift har fynd och anläggningar från arkeologiska undersökningar i Löddeköpinge omnämnts. I denna artikel gör assistent Tom Ohlsson, en sammanfattning av de undersökningar som Lunds Universitets Historiska Museum alltsedan 1965 har bedrivit av bebyggelselämningar från järnålder och tidig medeltid i och omkring samhället.

Löddeköpings kraftiga expansion under senare år har medfört att stora markområden, som tidigare var åker- och betesmark nu utnyttjas för bostadsbebyggelse och vägar. Vid dessa exploateringar har omfattande fornlämningar kommit fram. Ovan jord har ingenting funnits, som antytt dess förekomst. Lunds Universitets Historiska Museum har fått tillfälle att göra "nödgrävningar" inom utbyggnadsområdena, vilket innebär att de tidsmässiga och ekonomiska ramarna varit knappa.

Det är framför allt två områden som intensivundersökts, dels ett område ca. 1 km sydväst om byn, dels områdena kring kyrkan (fig. 1)

Löddeköpinge ligger i mellersta delen av västskåne, på Lödde ås norra strand, just där ån kraftigt svänger av mot öster. Bykärnan med kyrkan ligger på en höjdsplatå, som når upp till ca. 16 m ö.h. Avståndet ner till Öresund är ca. 3,5 km. Landskapet kring Lödde ås nedre lopp är ett flackt slättlandskap endast avbrutet av mindre, svaga höjdsträckningar. Det geologiska kartbladet visar att området till största delen består av issjösand endast avbrutet av mindre kärr och mossbildningar. I nordost stöter ett område med jökellera in mot byn. Ådalens botten utgöres av svämsand.

De tidigare kända fornminnena visar att området varit bebott under hela den förhistoriska tiden. Ett stort antal stenåldersboplatser samt fyra megalitgravar visar på en intensiv stenåldersbosättning. Bronsåldern är belagd i området genom ett flertal gravhögar samt några boplatser. Äldre delen av järnåldern är endast svagt representerad genom enstaka fynd. Från yngre järnålder finns ett större antal fynd påträffade kring åns nedre lopp. De flesta av de tidigare fynden har påträffats vid markarbete och liknande 1). Från medelti-

den härrör en redan på 1800-talet påträffad silverskatt bestående av 411 silvermynt. Skatten nerlades någon gång under perioden 1016–1150 2).

Boplatsen vid Vikhögsvägen.

Ca. 1 km. sydväst om samhället, begränsat av vägarna Löddeköpinge – Barsebäck respektive Löddeköpinge – Vikhöge i norr och öster och motorvägen Malmö – Helsingborg i söder, låg åker och betesmark som 1965 började exploateras för bostadsbebyggelse. Inom detta över 100 000 m² stora område kunde man vid besiktning konstatera en vidsträckt boplatz i östra delen längs Vikhögsvägen. Denna del av exploateringsområdet består av en höjdsträckning, som med sitt krön når ca. 14,5 m.ö.h. I öster går höjden i en lång sluttning ner mot Lödde å. Avståndet mellan ån och boplatsen är idag ca. 500 m. Åns vattenstånd har dock avsevärt ändrats genom dikning under modern tid. Äldre kartmaterial visar en betydligt bredare åfåra. Löddeådalen är mycket flack och en liten vattenståndssänkning torrlägger stora arealer. Man kan fortfarande se att de dränerade ängarna närmast ån sättes under vatten på våren eller vid kraftig pålandsvind. På västsidan av boplatsen finns ett numera utdikad och igenfyllt kärr. Gränsen åt väster för järnåldersanläggningarna utgöres i stort sett av kanten för det gamla kärret eller en nivå strax ovanför denna. Detta är den enda säkra begränsning av boplatsen som kunnat fastställas. Utanför det avschaktade området har smärre provundersökningar företagits och det har visat sig att det åt sydväst finns kulturlager och anläggningar. Mot nordost har flygfotografering och provschakt visat att det under matjordstacket finns anläggningar, bl.a. kraftiga lager av bränd lera. Den avschaktade ytan har alltså inte blottat

Fig 2. Grophusen i plan på boplatsen vid Vikhögsvägen. Foto förf.

hela bosättningen. Provundersökningar i större skala framför allt ner mot ån vore önskvärda.

Vid undersökningens början var matjordstäcket avschaktat och upplagt i vallar. Dessutom var vatten- och avloppsledningar nerlagda. Undersökningsytan var m.a.o. söndergrävd. Sammanlagt undersöktes 17 500 m². Av bebyggelsen har endast de anläggningar bevarats som varit nergrävda i sanden. Det kulturlager, som engång funnits, har förstörts genom jordbruksarbete och eventuella rester har tagits bort i samband med schaktningarna. Kännetecknande för boplatsen blir därför gropar av skilda slag. De tecknar sig som mörkare färgningar i den gula, sterila sanden, då groparnas fyllning består av kulturlager med inslag av sot, träkol och aska (fig. 2). De gropar som är av största intresse

är de s.k. grophusen. Som namnet anger är det en hustyp, som delvis är nergrävd i marken. Golvet och nedre delarna av väggarna ligger under den ikringliggande markytan. Hustypen är vanlig på de sydskandinaviska järnåldersboplatserna och finns spridd i stora delar av Europa under skilda tider. På boplatsen vid Vikhögsvägen har 54 grophus undersökts. Detta motsvarar dock inte det totala antalet, då gator och schaktmassor omöjliggjorde undersökning av stora ytor av boplatsoområdet. Av husen var 42 oskadade så att måttuppgifter gick att få. Storleken varierar kraftigt. Det minsta grophuset mäter 1.8x1.8 m medan det största har måtten 4.8x4.0 m. 24 av husen är mer än 3.0x3.0 m. Husen är vanligen rektangulära. Då kulturlagret schaktats bort från boplatsen, har det inte varit möjligt att fastställa från vilken nivå

grophusen grävs. Djupet kan beräknas endast från en artificiell yta, och varierar mellan 0.2 till 0.9 m. Grophusen ligger i ett ca. 250 m. långt NNO-SSV orienterat stråk. Man kan se en viss tendens till att husen formerar sig i grupper om några hus i varje grupp.

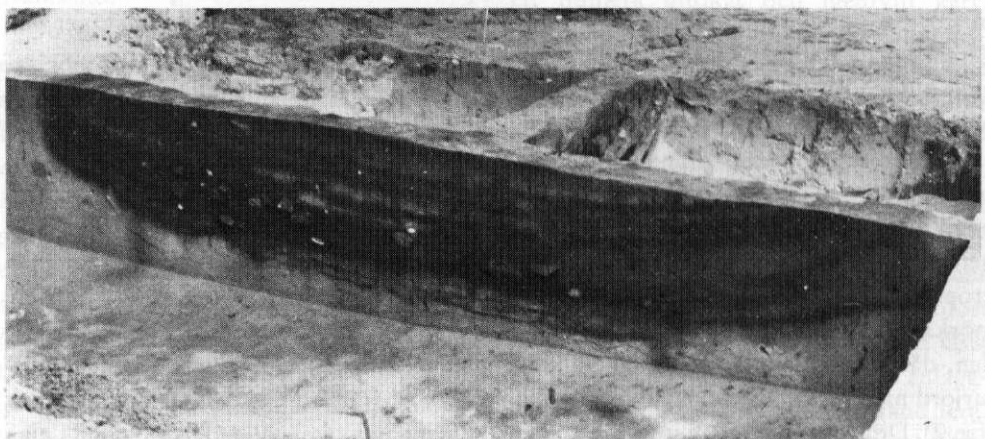
Anledningen till att man klart kan bestämma vissa av groparna som grophus är vissa specifika kännetecken. Det gäller orienteringen, som oftast är öst-västlig. Det viktigaste kännetecknet är att det har färgningar efter stolpar i kortsidorna. Dessa stolpar har burit upp taket. De flesta av husen har sannolikt haft ett enkelt sadeltak, som kan tänkas ha gått ända ner till marken och möjligen vilat på den sand, som kastats upp då huset anlades. Med en sådan överbyggnad vinner man dels takhöjd, dels leder man bort regnvatten från gropens omedelbara närhet.

I något fall har ingången avtecknat sig som ett från kortändan utskjutande parti, svagt sluttande eller trappstegsformigt avgrävt ner mot huset. Av inredningsdetaljer har endast jordbänkar längs husens långsidor konstaterats. Utmärkande för

grophusen är att de vanligen saknar hårdanordning. Därför har man varit tveksam huruvida grophusen skall uppfattas som bostadshus eller som verkstäder, skjul, bodar eller liknande. Man har menat att det vid sidan av grophusen har funnits andra, större hus för bostadsändamål 3). Både på kontinenten och i sydsandinavien känner man boplatser med båda hustyperna företrädda 4). På boplatsten vid Vikhögsvägen har lämningar efter andra hus inte kunnat registreras. Det verkar här som om grophusen var den enda förekommande hustypen. Hade andra hus funnits, hade de rimligen kommit fram vid undersökningen. Tanken att det skulle vara verkstäder stöds inte heller av fyndmaterialet. Det finns endast två hus där man kan peka på en speciell verksamhet, ett kokhus samt en vävstuga.

Tvärnsnittet genom grophusen har säregna drag, som skiljer dem från tidigare undersökta hus av samma typ (fig 3). Utmärkande för Löddeköpingehusen är att det finns flera golvnivåer i samma hus. Mellan golvnivåerna finns tunna flygsandslager. Detta har tolkats så att boplat-

Fig 3. Profil genom grophus med flera golvnivåer. Foto förf.

sen varit säsongsmässigt bebodd. Under vissa delar av året har den legat öde och sanden har kunnat tränga ner i husen. I ett fall var hela huset fyllt med flygsand.

Man vet att marknader bedrevs säsongsmässigt under vikingatid och detta säsongsmässiga varuutbyte har fortsatt långt fram i tiden 5). Det finns alltså skäl att uppfatta bopplatsen vid Vikhögsvägen som en säsongsmässig handelsplats. Redan 1926 pekade Adolf Schück på Löddeköpinge som en trolig efterträdare till en vikingatida handelsplats 6). Flera omständigheter låg till grund för detta antagande: dels själva ortnamnet, där slutledet – "köpinge" skulle kunna föras tillbaka på det fornnordiska "kaupangr", alltså "äng, där köp gjorts", dels ortens geografiska läge, ett litet stycke in i landet vid en segelbar å, som lätt kunde spärras av i oroliga tider. Från bopplatsen har man haft utsikt ända ner till havet, vilket omintetgjorde överraskande anfall. Detta läge i terrängen är utmärkande för de stora, välbekanta handelsorterna under denna tid, Birka, Hedeby och Kaupang. Löddeköpinge ligger

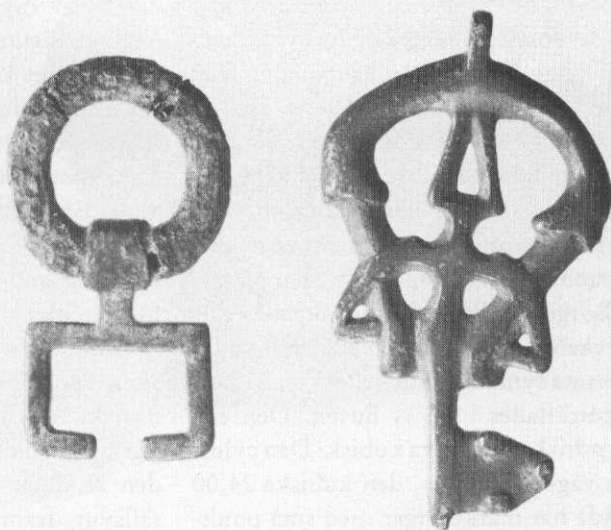
dessutom vid den enda farbara å, som finns på Skånes västsida. Långt fram i tiden har relativt stora fartyg kunnat gå upp i ån. Schücks antaganden stöds nu av den arkeologiska undersökningen.

Fyndmaterialet.

Största delen av fyndmaterialet utgöres av keramik och djurben. Ungefär 5 000 bitar keramik och 43 kg. djurben samt en mängd föremål av ben, järn och brons påträffades. Av fynden skall emellertid endast de närmare omtalas, som ger upplysningar om bopplatsens datering. Främst kan nämnas ett s.k. Birkamynt av silver. Det har genomgående hål, som visar att det använts som hängsmycke. På ena sidan finns bilden av en båt med hissat segel och under båten en fisk. På andra sidan finns bilden av en hjort och intill denna ett mustaschpytt ansikte. Förebilder till denna mynttyp finns i Frankerriket bland mynt som präglades under Karl den Store och Ludvid den Fromme, alltså efter år 800. Mynttypen har fått sitt namn efter ett tidigare antagande att den skulle vara präglad

Fig 4. Nycklar. Sk 1:1.

Foto B. Almgren

i Birka. Numera är man av den uppfattningen att Hedeby skulle vara präglingsort, och att präglingen skulle ha tagit sin början ca. 825 7). Myntet bör alltså ha hamnat i jorden efter denna tid. Bland övriga daterande föremål märks ett fragment av ett ovalspänne. Detta kvinnosmycke, som är en ledtyp för skandinavisk vikingatid, började uppträda redan i slutet av föregående period – vendeltid. Spännet från Löddeköpinge tillhör en tidig typ med en ornamentik som står den vendeltida nära. Spännet kan dateras till ca. 800. Tre nycklar påträffades också på boplatserna (fig. 4). En är tillverkad av järn, en i brons och en har handtag av brons och ax av järn. Det är framför allt bronsnyckeln som är av intresse. Den tillhör en typ av nycklar, som har förebilder i Västeuropa, och som under äldre vikingatid finns i Skandinavien. Handtagets avslutning är utformat som två djurhuvuden. Inne i handtaget finns ett ornament, som eventuellt kan vara ett stiliserat djur. Man har satt dessa nycklar i samband med den tidigaste missionsverksamheten. Nyckeln skulle vara en symbol för himmelrikets nycklar. Från västeuropeiskt område vet man att liknande nycklar användes som amuletter 8). Huruvida detta kan bevisas beträffande exemplaret från Löddeköpinge är mera osäkert. Det är dock möjligt att missionsverksamheten i början var knuten till handelsplatser och andra större orter dit människor samlades. Intressant i sammanhanget är, att en nyckel med samma utformning tidigare har påträffats i Borgeby, alltså på andra sidan Lödde å. Nyckeln kan dateras till 800-tal. Andra intressanta fynd utgör de två vikter av bly, som påträffades i ett av husen. Den ena är cylindrisk, den andra kubisk. Den cylindriska väger 40,65 gr., den kubiska 24,00 gr. Båda har markeringar med små punkter, som visar att de ingått i viktserier.

Sådana viktserier finns bl.a. i norska gravar, där åtta vikter påträffats tillsammans. Varje vikt har en noga justerad tyngd och står i ett visst förhållande till närmast tyngre, respektive lättare i serien. Viktserien är baserad på en viss viktsenhet 9). Vikterna är av ett visst intresse i samband med boplatsens karaktär av handelsplats.

Samtliga nu omnämnda föremål kan dateras till äldre delen av vikingatiden – 800-talet. Spridningen av fynden täcker hela boplatsoområdet och visar att dateringen gäller hela boplatserna och inte bara en del av den. C¹⁴ prover, vars erhållna värden ligger mellan 730–830 ± 50 år, bekräftar dateringen.

Denna snäva datering av bosättningen gör keramikmaterialet speciellt intressant. Tidigare keramikmaterial har påträffats i bosättningar, som sträckt sig över flera hundra år. Som alltid på boplatser består keramiken av små skärvor. Endast två kärl har kunnat rekonstrueras. Största delen är grovt, oornerat gods. Den vanligaste kärlformen har insvängd mynning, bukiga kärlväggar och avsatt botten (fig. 5). I materialet finns även s.k. hängkärl, som har en del av mynningskanten utdragen och kraftigt förtjockad med ett genomgående hål. Godset är grovt magrat. Detta är en ordinär vikingatid keramik, som man känner från flera lokaler. I Löddeköpinge finns därutöver ett antal skärvor, som avviker både beträffande godsstruktur och form. Skärvorna är dessutom ornerade med vågband och horisontella streck (fig. 6). De områden, som uppvisar liknande keramik, finns på södra sidan av Östersjön, inom slaviskt område. På skandinaviskt område finns den bäst företrädd i gravmaterialet i Birka. Under vikingatiden är dock denna "vendiska" keramik sällsynt, framför allt i kombination med vanligt inhemskt gods. Under tidig medel-

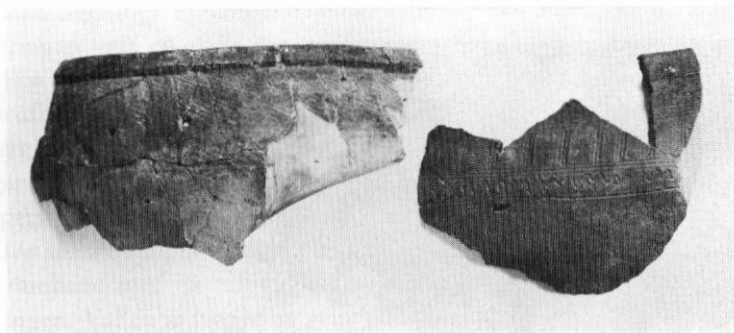

Fig 6. Vendiskpåverkad keramik. Sk 1:2. Foto B. Almgren.

Fig 5. Rekonstruerade inhemska lerkärl. Sk 1:2.
Foto B. Almgren.

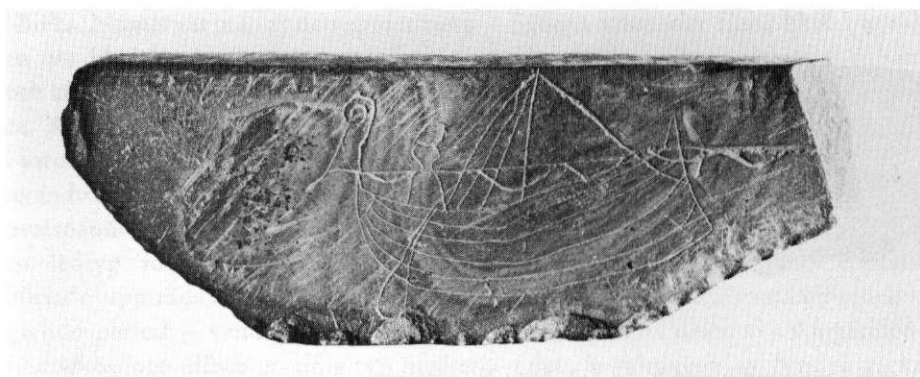

Fig 7. Brynsten med skeppsristning. Sk 1:1. Foto B. Almgren.

tid däremot får den "vendiska" keramiken en helt dominerande ställning. Detta är fallet i t.ex. Lund. Ungefär 25 olika kärl av vendisk typ finns i materialet. Kännetecknande för dem är att det uppe vid mynningskanten finns en ca. 1 cm bred, från kärlväggen utskjutande list. Denna s.k. Fresendorf-typ är välkänd inom bl.a. mecklenburgskt område 10). Där dateras den mellan 800–950. Att vendisk keramik uppträder i skandinavisk vikingatidsmiljö har ansetts tyda på att denna keramik har importerats. För att utröna denna fråga gjordes en analys av lerans sammansättning. Resultatet av denna analys jämfördes med lersammansättningen i vävtyngder från husen. Det visade sig vara samma lera, och den "vendiska" keramiken torde alltså vara tillverkad i Löddeköpinge efter nära förebilder från den äkta Fresendorfkeramiken. Förklaringen till detta kan vara att slaviska kvinnor har funnits bland befolkningen och dessa har naturligtvis tillverkat "slavisk keramik". Analysen visade också att några skärvor hade en avvikande lersammansättning, vilket betyder att import av lerkärl har förekommit till boplatsen.

Ett av undersökningens märkligaste fynd är en brynsten av skiffer med en inristad båtbild (fig. 7). Bilden visar ett klinkbyggt fartyg med revat och beslaget segel. I aktern sitter en man vid styråran. Masten är stagad med vant för- och akteröver. De tidigare kända bilderna på vikingaskepp är mycket få och vanligtvis schematiskt utförda. Ristningen från Löddeköpinge är med sin stora detaljrikedom ett utmärkt komplement till de fynd av skepp, som gjorts på sjöbotten och i gravhögar 11). Man vet att olika typer av fartyg förekom under vikingatiden, bl.a. den s.k. knarren. Denna var närmast avsedd som transportfartyg och drevs fram enbart med segel. På båtbilden från Löddeköpinge syns ingen markering för åror, vilket kan betyda att det är en knarr, på väg nerför Lödde å, som avbildats.

Förutom nu nämnda fynd finns i materialet ett stort antal järnföremål såsom knivar, pilspetsar, nitar och spik. Enstaka kammar, nålar av ben, pärlor och sländtrissor finns också.

Vallen

Norr och väster om boplatsen går en

vallanläggning. I samband med exploateringen togs ett snitt genom denna med hjälp av schaktningsmaskin för att registrera profilen. Denna visade, att vallen har flera byggnadsetapper med två vallgravar liggande utanför. Den inre vallgraven har spetsig botten, medan den yttre har flack. Den senare vallgraven tycks ha tillkommit i samband med en tillbyggnad av anläggningen. Vallen är byggd av grus och grästörvor. Vid undersökningen påträffades inte några fynd, som kan datera anläggningen. Ett pollenprov från den spetsiga vallgravens botten visar ett pollenspektrum, som gör en datering till yngre järnålder eller äldre medeltid sannolik. Vilket förhållande som finns mellan den undersökta boplaten och vallen har inte kunnat fastställas. Vallen beskriver en stor, vid båge och har kunnat följas ner till motorvägen genom att vallgraven bevarats. Vallens stora dimensioner samt dess ringa höjd gör att det sannolikt inte är fråga om en försvarsvall. Man kan finna paralleller i de tidigaste vallarna kring de stora handelsorterna, som från början tydligen inte hade någon försvarsuppgift utan var avsedda att kringgärda marknadsområdet inom vilket speciella rättsbestämmelser skulle gälla. Möjligen skall vallen i Löddeköpinge tolkas på samma sätt, men fortfarande finns många frågetecken kring denna anläggning.

Hamn

Utanför Lödde ås mynning, ca. 1 km ut till havs finns en anläggning av upplagd sten, som går under beteckningen "Karet". I arkivalier från 1200-talet finns omnämnt ett "kar utanför Lödde" 12). Den är alltså av hög ålder men om den kan föras tillbaka ända till vikingatiden eller om den är medeltida är oklart. För en vikingatida handelsplats behöver man inte tänka sig att

en hamn är nödvändig, då vikingatidens fartyg hade ett så ringa djupgående att det lätt kunde ros in till stranden och dras upp. För de medeltida fartygen kan "karet" möjligen ha haft betydelse, som seglationsskydd eller som redd, där omlastning skedde till mindre skutor eller pråmar.

Områdena kring kyrkan.

Under tiden undersökningen av boplaten vid Vikhögsvägen pågick, fick vi kännedom om att man vid gravgrävningar på kyrkogården påträffade vikingatida och tidigmedeltida keramik och andra föremål. Ett stort material hade insamlats av kyrkvaktmästaren. 13).

Under senare år har ett antal tomter i närheten av kyrkan blivit bebyggda, varvid arkeologiska undersökningar har kommit till stånd. Hittills har fastigheterna 30¹³, 34³⁶, 37 och 37²⁷ undersökts. Resultaten från dessa undersökningar är av allra största betydelse för en mängd frågeställningar beträffande kulturförhållanden under vikingatid och tidig medeltid.

Den första undersökningen uppe i bykärnan utfördes 1968 då en ny telefonstation byggdes på fastigheten 37²⁷. Vid schaktningar för grunden påträffades kulturlager och anläggningar. Undersökningen kunde inte påbörjas förrän urschaktningen var färdig, varför endast de anläggningar, som fanns i schaktets botten och i kontakt med schaktkanterna kunde grävas ut. Djupet ner till den sterila bottensanden var 0.8 m och i den gula sanden framträdde fyra mörka nergrävningar, 3 grophus och 1 avfallsgrop. Endast ett av grophusen kunde fullständigt undersökas. De två andra låg endast delvis blottade genom schaktningen och någon utvidgning var inte möjlig. Grophusens storlek varierar mellan 6.6x4.8 m och 2.3x3.1 m. Djupet växlar mellan 0.65 och 0.85 m. Av

konstruktionsdetaljer fanns endast färgningar efter grova, takbärande stolpar i husens mittlinjer. Vissa tecken tydde på att taket på ett av husen hade gått ända ner till marken samt att takfoten varit något nergrävd i en grund ränna parallell med husets långsida. Taktäckningsmaterialet har eventuellt varit halm eller tång. Husen hade haft väggfasta bänkar längs sidorna. Två av husen på 37²⁷ är av speciellt intresse då de representerar en hustyp, som inte tidigare har påträffats på svenskt område. Båda husen hade nämligen ugnar placerade i ett av hörnen och var dessutom ovanligt stora. Hustypen är tidigare känd på slaviskt område. I ett av husen var ugnen så välbevarad att man fick upplysningar om konstruktionsdetaljer och storlek. Ugnen var byggd av gråsten och lera. Den hade en stor gavelhäll och två stora hällar i sidorna. Hällarna var inpackade i lera. Över dessa ugnsväggar hade man byggt en kupol av mindre stenar också dessa lagda i lera. Ugnen hade ett yttre mått av 1.15x1.20 m. och 0.7 m. hög. De inre måtten var 0.5x0.8x0.5 m. Den välbevarade ugnen hade haft en föregångare i huset, som raserats vid byggandet av den senare. Ugnen har använts som värmekälla och för matlagning. Grophuset har varit bostadshus från början. I ett senare skede tycks det ha använts som fähus eller svinstia att döma av de lager av djurspillning, som fanns i husets övre del.

Materialet från undersökningen består av keramik, djurben samt enstaka föremål av järn och ben. Keramiken är övervägande vendisk, men ett inslag av inhemskt gods finns också. Ett ringspänne av brons daterar huset till senare delen av 900-talet eller tidigt 1000-tal. 14)

Hösten 1971 blev Löddeköpinge 30¹³ ca. 200 m söder om Löddeköpinge kyrka bebyggd. Liksom fallet var på 37²⁷ var större

delen av kulturlagren avschaktade vid undersökningens början. Tre grophus låg mitt i schaktet utan kontakt med kulturlagren och var avgrävda av schaktmaskinen så att endast de nedre delarna återstod. Ett fjärde låg dock i kontakt med den södra schaktväggen och kunde undersökas i förhållande till de olika lagren.

Arbetet med kulturlagren fick inskränkas till en registrering av schaktväggarna. Profilen visade ett 0,6 m tjockt vikingatida kulturlager och över detta ett lager från 17–1800-talen. Husen är av samma konstruktion som de på bopplatsen vid Vikhögsvägen. Fynden utgöres av keramik, djurben samt föremål av järn och ben. Fyndrikast och ur konstruktions-synpunkt mest intressant var huset i södra delen av schaktet. Anläggningen hade från början varit ett 2.5x2.9 m. stor grophus med stolpar i öst- och väständarna. Något fynd, som exakt daterar denna äldsta anläggning påträffades inte, med 900-tal torde vara en sannolik datering. I början av 1000-talet har denna anläggning utvidgats till storleken 4.5x4.0 m. Lagerbilden i detta senare hus är komplicerad. Ett mörkare lager i botten tolkades som golvnivå. Detta golvlager innehöll dock inte något daterande fynd. Fyllningslagren över golvet innehöll ett stort keramikmaterial, två bysantiska mynt av silver 15), järnföremål samt en kam. Keramikmaterialet i huset uppvisar en blandning mellan inhemskt, enkelt, oornat gods och ornat sannolikt importerat, vendiskt svartgods. Den vendiska keramiken i detta hus uppvisar dessutom en del former, som tidigare inte varit kända i Skåne. Silvermynten är omgjorda till hängsmycke. Det yngsta myntet ärpräglat senast 1025 och huset kan dateras till omkring denna tid. Denna datering stämmer väl med den man får av keramiken. Bland järnföremålen märks,

förutom spikar och nitar ett korsformigt beslag, sannolikt tillhörande ett betsel, samt några knivar. I husets fyllning påträffades dessutom en fibula av brons, som kan dateras till 300-talet. Detta märkliga fynd i vikingatidsmiljö fick sin förklaring vid undersökningen av 34^{36,37}, belägna centralt i byn undersöktes under hösten 1972. Tomterna ligger strax sydväst om kyrkan och gränsar i norr till den tidigare undersökta tomten 37²⁷. Tomtmarken, som omfattar ca. 2 000 m² utgöres av ett plant markområde med en svag sluttning ner mot ån i den södra delen. I väster går marken över i en brant terrass ner mot landsvägen. Före undersökningen hade keramik och andra föremål påträffats i ytan. Undersökningen, som omfattade ca. 180 m², kunde påbörjas innan schaktningarna för villorna hade gjorts och för första gången fick man tillfälle att studera kulturlager och anläggningar i ett sammanhang. Redan vid provundersökningen visade det sig att det fanns en omfattande lagerföljd om ca. 2 m. med kulturlager och mellanliggande flygsandslager. På olika nivåer i denna lagerföljd framkom dessutom husanläggningar samt spår av odling med plog och årder. Sandstormarna, som avsatt flygsandslagren, har naturligtvis berett människorna på platsen stora svårigheter, men för arkeologen är det till gagn, då man härigenom får en separering av fynden från respektive kulturlager genom att sterila sandlager ligger emellan. En lagerbild liknande den nu undersökta torde ha få motsvarigheter.

Studerar man ett tvärsnitt genom de olika lagren får man en mycket konkret bild av byns äldsta historia och av hur detta stycke mark har använts, framför allt under vikingatid och tidig medeltid (fig. 8). Över den sterila, gulbruna bottensanden finns ett ca. 25 cm. tjockt humusblandat sandla-

ger. De sparsamma fynden i detta lagerenstaka bitar, tunn, glättad keramik- visar att platsen varit besökt redan under romersk järnålder. Bronsfibulan, som påträffades i fyllningen i det stora huset på 30¹³ skall sannolikt sättas i samband med denna tidiga järnåldersbosättning i Löddeköpinge. I undre delen av detta lager framkom spår av odling med årder. Dessa spår har bevarats genom att årret med sin spets har trängt ner i den underliggande sanden och där gjort fåror, som sedan fyllts med det överliggande, humösa materialet. Odlingspåren avtecknar sig som ca. 5 cm. breda, mörka, korsvis löpande band i den gula sanden. Ärningen har tillgått så att man först kört över hela åkern från det ena hållet till det andra och därefter kört vinkelrät mot denna riktning. Även i de övre delarna av detta lager fanns årderspår. Här har fårorna efter årderspetsen fyllts med flygsand och spåren framträder här, som ljusa band i det humösa lagret (fig. 8). Över detta humösa lager fanns ett 10 cm. tjockt flygsandslager, och över detta ett 25 cm. tjockt kulturlager. Lagret består av fet, sot- och kolblandad kulturjord, som genom fynden kan dateras till 800–900-talen. I kontakt med detta kulturlager fanns tre grophus samt några avfallsgropar. Ett noggrant studium av förhållandet mellan kulturlagret och grophusen gav viktiga upplysningar om utvecklingsgången vid byns etablering. De första husen på platsen har varit små, rektangulära ca. 3,0x3,5 m från 800-talet. Om även andra hustyper har förekommit vid sidan av grophusen i denna första bebyggelsefas gav undersökningen inte besked om. Grophusen här uppe i byn har dock inte samma skiktning med flera golvnivåer, som var vanligt på boplatserna vid Vikhögsvägen. Storlek och konstruktion stämmer annars helt överens. Denna vikingatida grophus-

Fig 8. Profil genom kulturlagren på Löddeköpinge 34:36, 37. I förgrunden syns årderspår. Foto förf.

bebyggelse har övergivits, varefter området utnyttjats som åker. Över grophusen finns nämligen tydliga årderspår. Liksom i det understa lagret framträder dessa fåror som täta vinkelrät löpande band. På nytt har så en förändring skett och hus har åter uppförts. Det är under denna andra bebyggelsefas som kulturlagret har avsatts. Möjligen har denna andra bosättning haft andra hustyper, då det i kontakt med lagret finns ett flertal stolphål, som kan vara rester efter stolpburna hus. Även denna 800–900-talsbosättning har övergivits och området har på nytt använts som åker. I den övre delen av kulturlagret finns nämligen över hela den undersökta ytan parallella fåror, som utgör spåren av en plöjning. (fig. 9). Dessa odlingsspår har ett annat utseende än de underliggande och visar att ett annat odlingsredskap har använts på denna nivå. Åkern har brukats med en

mullvändande plog. Tekniken är också en annan: plöjningen har skett endast i en riktning. I tvärsnittet kan man se att jorden har vänts och lagts upp vid sidan av fåran. Odlingsspåren har bevarats genom att den nyplöjda åkern har översandats och sanden har framför allt samlats i fåran där plogspetsen har gått ner i det mörka, underliggande lagret. Kontrasten mellan det mörka kulturlagret och den ljusa flygsanden är mycket tydlig. Beklagligtvis gick det inte att fastställa någon säker åkergräns på någon nivå. Ur kulturgeografisk synpunkt hade det varit värdefullt att få uppgifter om åkerstorlekarna på de olika nivåerna, framför allt som dessa kan dateras arkeologiskt. De nu framtagna årder- och plogspåren utgör ett värdefullt tillskott till det tidigare magra materialet av "fossila åkrar" i Skåne.

Åkern, som brukats med plog, har fått

Fig 9. Övre delen av det vikingatida kulturlagret med plogspår. I förgrunden syns nergrävningens kanten för det stora 1000-talsgrophuset. Foto förf.

ligga öde och ett flygsandslager på ca. 10 cm har bildats. Över detta sandlager finns nästan fyndförande lager, som avsatts under 1000-talet. Från de övre delarna av detta lager har ett 4,4 x 3,4 m stort grophus anlagts. Det är av samma typ som de på 37²⁷ undersökta, alltså försett med ugn i sydvästra hörnet. Ugnen i detta hus är byggd efter samma princip som de på 37²⁷, d.v.s. med stora hällar i gavel och sidor och en kupol av klumpsten. Alla stenarna är lagda i gul, styv lera. Storleken på denna ugn är 1,1 x 1,4 m. En konstruktionsdetalj, som inte fanns hos de tidigare undersökta ugnarna, är en bottenplatta av tätt lagda, knyttnävsstora stenar, packade i lera. I tvärsnittet genom ugnen kunde fyra olika brända hårdplattor registreras. Utanför ugnen fanns en stor yta, bemängd med sot, träkol och aska, som uppkommit genom att ugnen rensats.

Huset hade takbärande stolpar i öst- och väst ändarna, samt väggfasta jordbänkar längs långsidorna. Ingången har funnits i väster, där ett utskjutande parti sluttar in mot husets inre. Ingången ligger något förskjuten åt norr i förhållande till husets mittaxel.

Även 1000-talslagret och grophuset har översandats. Nästa kulturlager är ca. 20 cm tjockt och har gett fynd från 1100-tal och början av 1200-tal. Ännu en gång har flygsanden täckt boplatsoområdet, som där efter tycks ha varit obebott under 500 år. Det översta kulturlagret tillhör 17–1800-tal. Den sista bebyggelsen upphörde i samband med skiftesförättningen under 1800-talet. Sedan dess har marken använts som åker.

De olika kulturlagren och anläggningarna har lämnat ett stort och viktigt material. Flera tusen bitar keramik har tagits tillvara,

liksom ett stort antal föremål av järn, horn och ben. Keramiken, som är viktig för datering och för belysning av kulturförbindelse, uppvisar i det vikingatida kulturlagret, liksom i det vikingatida grophusen och avfallsgroparna, samma blandning mellan inhemskt oornerat, grovt gods och ornerat, mera elegant vendiskt eller vendiskpåverkad keramik. Detta är säreget för Löddeköpinge. Om den vendiska keramiken uppe i byn är av delvis lokal tillverkning, liksom fallet var på boplatsen vid Vikhögsvägen, är ännu inte undersökt. De vendiska kärlformer, som påträffats uppe i byn är dock av samma typ som de från Vikhögsvägen. I materialet finns också ett kärl av sannolikt västligt ursprung, med täta, rutskrafferade stämplar intryckta i godset. Ett tiotal kammar finns också, både enkelkammar och dubbelkammar. Ett flertal fragment av täljstensgrytor visar, att kontakter har funnits med Norge eller angränsande område, där denna bergart förekommer och varifrån täljstensgrytor exporterades. Vidare påträffades en silverten av en typ som anses ha använts som betalningsmedel. Tenen kunde klippas i bitar,

som var anpassade efter varornas värde.

Ett treflikigt spänne framkom också. (Fig.10). Gjutformar till spänne med samma ornamentik finns i Hedeby, och spännet kan vara tillverkat där. Det dateras till 900-tal. En böjd guldten från en av avfallsgroparna är ornerad med små tvärstreck och har sannolikt hängt i ett halsband, fallit av och försvunnit i avfallet.

Ett viktigt fynd är fragmentet av en våg av brons i ett av de vikingatida husen. Detta fynd styrker teorin om ortens karaktär av handelsplats.

I 1000-talslagret är keramiken enbart av vendisk karaktär. Det tycks som om den inhemska varan upphört att tillverkas under detta skede. Denna iakttagelse stämmer väl med vad man vet om keramiken i de äldsta lagren i t.ex. Lund, där också den vendiska keramiken dominerar. Om detta skall tolkas så att man upphört att tillverka de gamla formerna och istället gått över till vendiska former, eller om keramiken i sin helhet är importerad, är inte klarlagt.

Förutom keramik innehöll 1000-talslagret djurben, järnföremål, samt slagg och täljsten.

Fig 10. Treflikigt spänne.
Sk 1:1.
Foto B. Almgren.

Det stora grophuset med ugn, gav inte något fynd i golvnivå som närmare kan datera anläggningen. Enstaka bitar av keramik av 1000-talstyp påträffades. I huset fanns också vävtyngder, samt två blankpolerade synålar, som visar att vävning och sömnad bedrivits i huset.

11–1200-talet innehöll, förutom keramik och djurben, några fynd värda speciell uppmärksamhet. Det ena är ett runt spänne av brons med emaljlinläggningar. Det kan dateras till ca. 1100 och anses ha östligt ursprung. Ett fågelformat spänne av brons, ett beslag till en svärdskada av förgyllt silver, samt ett silverhänge med instämplade punktcirklar kan nämnas. Ett flertal kammar ingår också i materialet.

Två mynt påträffades vid grävningen. De låg dock båda i anslutning till störningar i lagret. Det ena är ett borgarkrigsmynt från perioden 1250–1330, sannolikt präglat i Roskilde. Det andra är präglat i Lund under Valdemar I (1178–1182).

I det översta lagret påträffades, förutom material från 17–1800-tal, ett fåtal skärvor av senare medeltida gods, såsom rödgods och stengods. Den intensiva bebyggelsen på platsen tycks ha upphört under 1200-talet.

En omständighet värd uppmärksamhet är att en utpräglad orientering i norr – söder, öster – väster tycks gälla för hus och odlingsspår och andra anläggningar på platsen. Årderpåren har en nord – sydlig respektive öst – västlig riktning, vilket innebär att åkrarna bör ha varit orienterade i ett visst väderstreck. Även plogspåren är orienterade norr – söder. På samma nivå som plogspåren, alltså i övre delen av det vikingatida kulturlagret fanns två, tvärs över grävningsschaktet löpande rännor; den ena skär över plogspåren, medan den andra skärs av plogspåren. Båda går vinkelrätt mot plogriktningen, alltså öster –

väster. Rännorna är ca 10 cm breda och kan möjligen tolkas som någon form av ägogräns. Man har intrycket att någon form av markreglering har gällt för hus och åkrar. Ingenting i terrängen, hinder eller liknande tvingar fram en speciell riktning.

Genom undersökningarna i Löddeköpinge har ett rikt och delvis unikt material kunnat tas tillvara från perioden 800–1200 e.Kr. Under denna period, som omfattar vikingatid och tidig medeltid sker viktiga förändringar av bebyggelsestrukturen inom stora delar av Skandinavien och inom Östersjöområdet. Som exempel kan nämnas att det är under denna period som de första stadssamhällena grundas. Kunskaperna om kulturutvecklingen under denna tid har tidigare varit baserad på vikingatida material från landsbygden samt medeltida material från städerna. De historiska källorna till belysning av perioden är mycket knappa. I Löddeköpinge föreligger kontinuitet mellan förhistorisk och historisk tid, mellan vikingatid och medeltid på samma plats. Det framtagna materialet gör det möjligt att studera detta tidsavsnitt ur flera nya aspekter. Några av problemställningarna, som bör penetreras är: Löddeköpings karaktär av handelsort och dess roll i varuutbytet, ~ strukturförändringar i bebyggelse och material på landsbygden under vikingatid och äldre medeltid, ~ landsbygdens förhållande till och kontakter med städerna under äldre medeltid, handelskontakter mellan slaver och germaner i Östersjöområdet, ~ förutsättningarna för stadsbildningarna.

Arkeologin kan lämna viktiga bidrag till belysning av problemställningar som dessa, men för en allsidig belysning av denna del av vår historia krävs ett nära samarbete mellan bl.a. arkeologer, historiker och kulturgeografer.

Noter.

¹ För de tidigare fynden se: C.A. Althin: The Chronology of the Stone Age Settlement of Scania, Sweden. I. The Mesolithic Settlement. Acta Archaeologica Lundensia Series in 4°, N^o1, Lund 1954. O. Rydbeck: Stenkammargravar i Barsebäck i Arkeologiska Studier tillägnade HKH Kronprins Gustaf Adolf. Stockholm 1932. M. Strömberg: Untersuchungen zur jüngeren Eisenzeit i Schonen. Acta Archaeologica Lundensia Series in 4°, N^o4, Lund 1961. F. Hansen: Gånggriftsundersökningar i Harjagers härad. Historisk Tidskrift för Skåneland 5, Lund 1923.

² R. Skovmand: De danske skattefund fra vikingetiden og den ældste middelalder. Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie 1942.

³ En omfattande litteratur finns i detta ämne. M. Strömberg: Grubenhäuser in Valleberga. Meddelanden från LUH 1969–1970. E. Thun: Archäologische Untersuchungen in Vä in den Jahren 1962–63. Meddelanden från LUH 1964–1965. B. Stjernquist: Das Problem der Grubenhäuser in Südschweden. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz, Jahrgang 1967, Mainz 1970.

⁴ O. Marseen: Lindholm Høje, Aalborg Historiske Museum. C.G. Schulz: Aggersborg, Vikingelejret ved Limfjorden. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1949 T. Ohlsson: Rapport från V. Karaby. Ale 1971:2

⁵ Se Nordisk Kultur XVI, Handel och samfärdsel, Stockholm 1933.

⁶ A. Schück: Det svenska stadsväsendets uppkomst och äldsta utveckling. Stockholm 1926.

⁷ Myntet har publicerats i sitt numismatiska sammanhang av B. Malmer. B. Malmer: Nordiska mynt

före år 1000. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8° N^o4, Lund 1966. Myntet är avbildat i M. Weidhagen: Grophusbebyggelse, Ale 1965:3.

⁸ B. Almgren: "Thors märke" och himmelrikets nycklar, Uppland, Upplands Fornminnesförenings Tidskrift 1942. B. Almgren: Bronsnycklar och djurornamentik, Uppsala 1955.

⁹ A.W. Brögger: Ertog og øre. Den gamle norske vegt, Kristiania 1921.

¹⁰ E. Schuldt: Die slawische Keramik in Mecklenburg, Berlin 1956.

¹¹ O. Olsen-O. Crumlin-Pedersen: The Skuldelev Ships. Acta Archaeologica vol. XXXVIII, Köpenhamn 1967. Osebergfundet I-V, Kristiania 1917–1927.

¹² I.G. Sjöstedt: Barsebäcks fiskeläge, Malmö 1951.

¹³ Fynden hade tillvaratagits av L. Noaksson, Löddeköpinge. Noaksson har också under grävningskampanjerna lämnat ovärderlig hjälp i flera sammanhang. För denna hjälp uttrycker förf. sitt varma tack.

¹⁴ Undersökningen utförd av R. Holmberg och behandlad i Handel och stadsbildningstendens i Öresundsområdet under äldsta medeltid. Opubl. lic.-avhandling, Lund 1969. Författaren tackas för att materialet har ställts till mitt förfogande för denna uppsats.

¹⁵ Mynten avbildade i Ale 1971:3.

¹⁶ Materialet från 30¹⁴ har behandlats av H. Cinhio i Ale 1971:3 samt i uppsatsen Löddeköpinge 30¹⁴. Boplatslämningar från vikingatid och tidig medeltid. Opubl. 3-betygsuppsats, Lund 1972.

Skånelandslitteratur

Historisk-antikvarisk bibliografi
sammanställd av John Tuneld

Forts från nr 1, 1972

Eftraboken. Den första boken om Eftra socken i mellersta Halland. Sammanställd av *Lennart Nilsson*. Slöinge, Eftra hembygdsförening, 1971. 8:o. 293, (3) s. Inb. Kr. 35:--.
— 2 uppl. Slöinge, Eftra hembygdsförening, 1971. 8:o. 293, (3) s. Inb. Kr. 35:--.

Holmström, Arvid, Cimbishamnia 1759. Övers. från latinet av *Gösta Malmström* och *Gustaf Åberg*. Simrishamn, Föreningen för fornminnes- och hembygdsvård i sydöstra Skåne, 1971. 8:o. 55. (1) s. Kr. 18:--. [Originalens titel: Dissertatio historica de Cimbishamnia. — S. 4–14 faksimil av upplagan 1759.]

Knafve, Bert, Segelsjöfarten i Kullabygden 1850–1900 (Forum navale. 26 (1971), s. 58–115).

Larsson, Alrik. En bok om Ljungby . . . Falkenberg, Kommittén för kulturforskning i Vinbergs kommun, 1971. 8:o. 303, (1) s. Inb. Kr. 33:--.

Leide, Helga, Ödeläggelse och uppodling efter skånska kriget. En studie av gårdar, bönder och jordens uppodling i Landskronatrakten 1675–1700 (Scandia. 37 (1971), s. 398–461).

Lundahl, Ernst & Skantze, Anna, Tullbron i Falkenberg – dess byggnad och historia från 1753 till vår tid. Dagbok 1753–1760 av *F.A. Rex* tolkad av *Ernst Lundahl*. Historik av *Anna Skantze*. Falkenberg, Falkenbergs kulturnämnd, 1971, 8:o. 142 s., (1) karta. Kr. 20:--; inb. 25:--.

Sallius, Joel, Gatunamn i Eslöv. 2. Eslöv, Eslövs museum, 1971. 8:o. 63, (1) s. Kr. 2:--. (Eslövs museums skriftserie. 7.)

Trossö, Karlskrona. Stockholm, Konsthögskolans arkitekturskola, 1971. 4:o. 96 s. Kr. 20:-- (Den nordiske træstad . . . Den nordiska trästaden. 9.)

Träslövsboken. Historik över Träslövs socken från forntid till nutid 1971. Utg.: Träslövs hembygdsförening. Red.-kommitté: *Åke Carlsson* . . . Varberg, Träslövs hembygdsförening, 1971. 8:o. 336 s. Inb. Kr. 35:--.
Tveiten, Hallvard, Om Billinge sockens historia. Lund, Skånsk kultur, 1971. 8:o. 179 s. Kr. 34:--.

1972.

Andersson, Ebba, Dagligt liv i gamla Eslöv. [Utg. med förord av *J. Sallius*.] Eslöv, Eslövs museum, 1972. 8:o. 71, (1) s. (Eslövs museums skriftserie. 8.)

Berglund, Björn E. & Welinder, Stig, Stratifrafin vid Siretorp (Fornvännen. 67 (1972), s. 73–93).

Bjärebygden. Årsbok för Bjäre härads hembygdsförening. 1972. Båstad, Bjäre härads hembygdsförening, 1972. 8:o. 88 s. & annonser. Kr. 15:--.

Blekingeboken. Årsbok för medlemmarna i Blekinge musei- och hembygdsförening. 50 (1972). Karlskrona, Blekinge musei- och hembygdsförening, 1972. 8:o. 156 s. Kr. 20:--.

Brogårdh, Thore, Folklivsbilder. Markaryd, Förf. (Hallaryd), 1972. 8:o. 131, (3) s. Kr. 18:70; inb. 26:35.

Burlövs kommun. Historia och beskrivning. [1.] Av *Ingemar Ingers*. Burlöv, Kulturnämnden, 1972. 8:o. 608 s.

De Ystadio. Red.: *Nils Olsson*. Ystad, Ystads fornminnesförening, 1972. 8:o. 119 s. Kr. 25:--. (Ystads fornminnesförenings skrift. 17.)

Ek, [Sven B.] & Werdenfels, [Åke], Kulturminnen i morgon. Olofströms kommun. Olofström, Olofströms kulturnämnd, 1972. 4:o. (2), 83 s.

Fabricius, Knud, Skaanes Övergång fra

- Danmark til Sverige . . . 1 (1645–1660) – 2 (1660–1676). København 1906. Reprografisk genudg. København, Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie, 1972. 8:o. (6), 162, 25; (1), 251, 27 s. Inb. Da. Kr. 73:60.
- Follin, *Elias*, Helsingborgs historia. – The history of the Swedish town Helsingborg. [Översedd och tillökt af *P. Wieselgren*. Med förord av *Alf Åberg*.] Stockholm, Rediviva, 1972. 8:o. 7, (5), VI, (6), 488 s. Inb. Kr. 100:-.
- Förntid för framtid. Festskrift till kung Gustaf Adolf den 11 november 1972. Utg. av Svenska arkeologiska samfundet och Sveriges radio. Red.-kommitté: *Ulla Behr* och *Ingrid Swartling*. Stockholm, Sveriges radio, 1972. 8:o. 265 s. Inb. Kr. 48:-.
- Föreningen Gamla Halmstads årsbok. 49 (1972). Halmstad, Föreningen Gamla Halmstad, 1972. 8:o. 228 s., (1) pl.-bl. Kr. 20:-.
- Föreningen Gamla Karlskrona. Årsbok. 1972. *Nobling, Tore*, Det förgångna Karlskrona. En samling skildringar i ord och bild. [Ny utg.] Karlskrona, Föreningen Gamla Karlskrona, 1972. 8:o. 77 s. Kr. 20:-.
- Det gamla Trelleborg. Årsskrift. 1972. Trelleborg, Trelleborgs museum, 1972. 8:o. 123 s. Kr. 17:-.
- Gärds hembygdsförenings årsbok. 37 (1972). Degeberga, Gärds hembygdsförening, 1972. 8:o. 100 s. Kr. 10:-.
- Göinge hembygdsförenings årsbok. 51 (1972). Broby, Göinge hembygdsförening, 1972. 8:o. 109 s. Kr. 10:-.
- Halland. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård i Halland. 55 (1972). Halmstad, Hallands museum, 1972. 8:o. 160 s. Kr. 18:-.
- Halland och hallänningar. Årsbok. 17 (1972). *Rasmussen, Eric*, Sandskrift. Ett och tjugo stycken om Halland. Illustr. av *Hans Fagerström*. Halmstad, Samfundet Hallands biblioteks vänner, 1972. 8:o. 144, (1) s. Kr. 12:-.
- Hallandsbygd. 14 (1972/73). Falkenberg, Mel-lersta Hallands hembygdsrets, 1972. 8:o. 118, (1) s. Kr. 5:-.
- Holmberg, Rikard & Hervius, Elisabeth*, Bar-sebäcks och Hofterups kyrkor. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1972. 8:o. (8) s.; s. 33–139. Kr. 39:-. (Sveriges kyrkor. 144. Skåne. 1. Harjagers härad. 2.)
- Jeansson, Gabrielle & Valeri, Renée*, Viken. Äldre bebyggelse och miljö. I samarbete med *Evald Gustafsson* och *Nanna Hermansson*. With an English summary. Lund, Gleerup, 1972. 8:o. 93, (3) s. Kr. 20:-. (Skrifter utg. av Folklivsarkivet i Lund. 12.)
- Johannesson, Gösta*, Skånes historia. 5/8 tus. Stockholm, Bonnier, 1972. 8:o. 500 s., (8) pl.-bl. Inb. Kr. 98:-.
- Johansson, Ivar*, Skola och skolfolk i Göinge. Anteckningar. Hässleholm, Förf., 1972. 8:o. 196, (1) s. Kr. 27:-; inb. 30:-.
- Kring Helge å. Årsskrift för Föreningen Gamla Christianstad, S:a Annas gille, Villands härads hembygdsförening. 1972. Kristianstad, Föreningen Gamla Christianstad, 1972. 8:o. 144 s. Kr. 20:-.
- Kullabygd. Kullens hembygdsförenings års-skrift. 45 (1972). Höganäs, Kullens hembygdsförening, 1972. 8:o. 136 s. Kr. 15:-.
- Larsson, Alrik*, En bok om Vinberg. Utg. av Kommittén för kulturforskning i Vinberg. Falkenberg, Förf., 1972. 8:o. 301, (1) s. Inb. Kr. 33:-.
- Liepe, Anita & Edenheim, Ralph*, Löddekö-pinge och Högs kyrkor. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1972. 8:o. (8) s.; s. 149–241. Kr. 40:-. (Sveriges kyrkor. 148. Skåne. 1. Harjagers härad. 3.)
- Limhamniana. 14 (1972). Limhamn, Limhamns museiförening, 1972. 8:o. 115 s. Kr. 15:-.
- Lundborg, Lennart*, Undersökningar av brons-äldershögar och bronsäldersgravar i södra Halland. Höks, Tönnersjö och Halmstads härader under åren 1854–1970 . . . [Med: Osteologisk analys av brandgravsmaterial från bronsäldershögar och bronsäldersgravar i södra Halland. Av *Rolf Jonsson* . . .] Halmstad, Hallands museum, 1972. 8:o. 142 s. Kr. 36:-; inb. 52:-. (Hallands museums skriftserie. 2.)
- Malmö stadsbog 1549–1559. Rådstuerettens, bytingets og toldbodrettens protokoll. Ud-g. ved *Einar Bager* . . . København, Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie, 1972. 8:o. XI, 506 s. Da. kr. 48:-; inb. 56:-. (Ældre danske rådstueprotokoller og bytingsbøger.)

- Minnen från Helsingborg och dess skola. 39. Stockholm, Helsingborgspojkarnas gille i Stockholm, 1972. 8:o. 117 s. Kr. 16:50.
- Människa – teknik – miljö. Kring en byggnadsundersökning i Bara kommun 1972. Lund, Etnografiska institutionen med Folklivsarkivet, 1972. 4:o. 70 s.
- Ohlin, Bertil*, Memoarer. Ung man blir politiker. Stockholm, Bonniers, 1972. 8:o. 356 s., (8) pl.-bl. Kr. 42:-; inb. 49:-.
- Olsson, Ingemar*, Till namnet Kivik (Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. 1972, s. 23–35).
- Osby hembygdsförening. Årsbok. 13 (1972). Osby, Osby hembygdsförening, 1972. 8:o. 91 s. Kr. 15:-.
- [*Persson, Gunnar*,] Forn- och kulturminnen i Bjärsjölagårds kommun. Hörby, Kommunalfullmäktige, 1972. 8:o. 15, (1) s.
- Schlyter, Herman*, När kristendomen kom till Skåne (Lunds stifts julbok. 64 (1972), s. 7–26).
- Selander, Sven*, Konga kyrka. Kort historik. Eslöv 1972. 8:o. 26 s.
- Skånes hembygdsförbund. Årsbok. 1972. Nytt om fornt i Skåne. Lund & Kristianstad, Skånes hembygdsförbund, 1972. 8:o. 159 s. Kr. 18:-.
- Smedberg, Staffan*, Frälsebonderörelser i Halland och Skåne 1772–76. With a summary in English. Stockholm, Läromedelsförlaget, 1972. 8:o. 234 s. Kr. 47:-. (Studia historica Upsaliensia. 39.)
- Stavenow, Åke*, Nils Månsson Mandelgren. Utg. av *Elisabet Stavenow-Hidemark*. Mit deutscher Zusammenfassung. Stockholm, Nordiska museet, 1972. 8:o. 187 s. Kr. 51:80. (Nordiska museets handlingar. 79.)
- Swedish archaeological bibliography. 1966–1970. Ed. by *Mårten Stenberger* and *Anders Hedvall*. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1972. 8:o. 331 s. Kr. 65:-.
- Sydsvenska dagbladets årsbok. 1973. Skånsk sjöfart. [Av] *Olof Hasslöf*, *Lars Lidman*, *Ingemar Sereng*, *C.G. Lekholm*. Malmö, Sydsvenska dagbladet, 1972. 4:o. 137, (1) s. Inb. Kr. 45:50.
- Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift. 1972. Lund, Sydsvenska ortnamnssällskapets förlag, 1972. 8:o. 69, (1) s. Kr. 17:-.
- Tomelilla hembygdskrets. Årsbok. 1970/1971. Tomelilla, Tomelilla hembygdskrets, 1972. 8:o. 124, (1) s.
- Tornabygden. 4 (1972). Lund, Torna härads hembygdsförening, 1972. 8:o. 25, (15) s. Kr. 10:-.
- Tveiten, Hallvard*, Reslöv sockens historia. Lund, Skånsk kultur, 1972. 8:o. 232 s.
- Varbergs museum. Årsbok. 23 (1972). Varberg, Varbergs museum, 1972. 8:o. 206 s., (1) kartbl. Kr. 10:-.
- Vår bygd. 55 (1972). Kungsbacka, Nordhallands hembygdsförening, 1972. 8:o. 112 s. Kr. 10:-.
- Västra Göinge hembygdsförenings skriftserie. 20. Hässleholm, Västra Göinge hembygdsförening, 1972. 8:o. 110, (1) s. Kr. 10:-.
- Åstrand, Bertil*, Brunnby kyrka och kapellen i Arild och Mölle. Lund, Gleerup, 1972. 8:o. 338 s. Inb. Kr. 47:-.

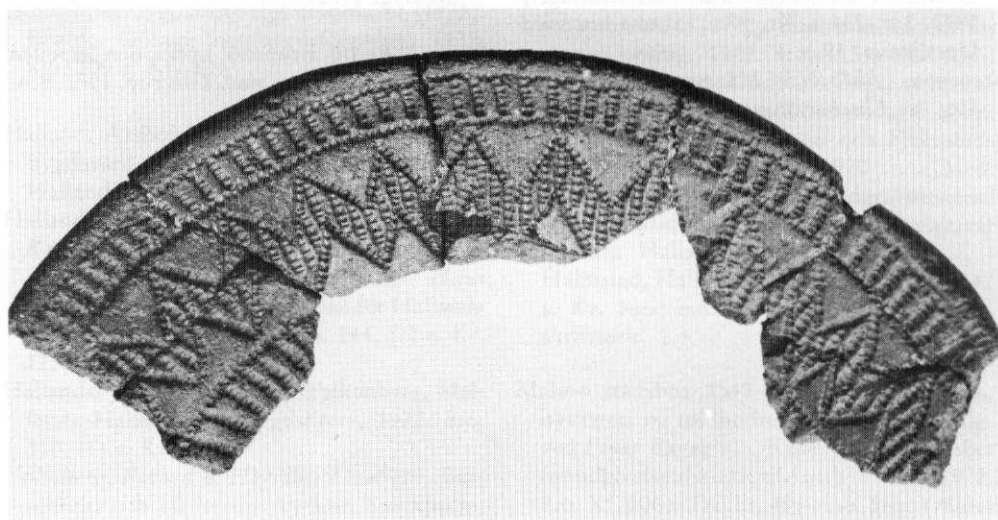

I en åker inte långt från Fjälkinge backe i Fjälkinge sn. undersökte sommaren 1970 antikvarie Mildner vid Skånes Hembygdsförbund i Kristianstad, fyndplatsen för en mängd keramik.

Undersökningen gav en försvarlig mängd fynd, inte mindre än 2 213 keramikskärvor och 56 st. avslag, avfalls-

produkter och artefakter av flinta, förutom de skärvor som tillvaratagits av markägaren vid ytplockning. Materialet väger drygt tio kg.

Fynden från Fjälkinge, som under hösten 1972 bearbetats av undertecknad, omfattade 724 ornerade skärvor. Dessa kan tillskrivas trattbägarkulturen under mel-

lanneolitisk tid, den folkgrupp som tiden 2300–1800 f.Kr. byggde gånggrifter åt sina döda. Utmärkande för nämnda folkgrupp är, förutom gånggriftsbyggandet, det mycket högt stående keramikhantverket. Fyndmaterialet omfattade bl.a. fragment som kunde ihopfogas till mynningsbrämet på en fotskål och bitar av ett lerkärl med tillhörande lock. Kärlet och locket var ornerade på samma sätt.

Platsen som undersöktes har tolkats som en boplatslämning av en art som kan giva ett välkommet bidrag till kännedomen om skånsk bondekultur under yngre stenåldern.

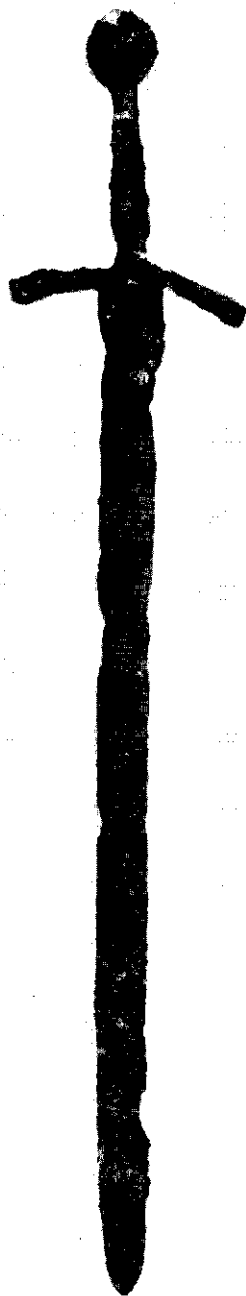
Har boplatsten bebotts av de människor som byggde gånggrifterna i Fjälkinge?

T Wm

I samband med ledningsgrävningar på Biskopsgatan i Åhus – strax väster om torget – påträffades den 3 april 1973 ett förhållandevis mycket välbevarat medeltida järnsvärd. Vid schaktningsarbetena åsamkades dock klingan ett brott strax nedanför fästet.

Fyndet gjordes i den nedre delen av ett kraftigt medeltida kulturlager.

Svärdets totala längd är 96,5 cm medan den tveggade klingan mäter 76 cm. Den senare är 5 cm bred vid fästet och 3 cm närmast spetsen. Klingans tjocklek är 2–3 mm och visar i nu befintligt skick inga spår av åsar eller ränder. Bevarade trärester på klingan antyder, att svärdet legat i en slida av trä. Parerstången, som är böjd i riktning mot klingspetsen för att motståndarens klinga lättare skulle kunna pareras och

bejdass har en längd av 6.5–7 cm. På tångepartiet, som är uppåt avsmalnande och 13.5 cm långt, har rester av en kavel av trä bevarats. Svärdsknappen är rund och har en diameter av 5.5 cm. Med hänsyn till fäste och formen på knapp och parerstång bör svärdet hänföras till omkring år 1400.

Svärdfyndet är särskilt intressant med

hänsyn till att man så sällan gör fynd av liknande art och kvalitet.

Bland övriga fynd som gjordes under den veckolånga utgrävningen kan t.ex. nämnas keramik från 1200–1300-talen, en medeltida bultlåsnyckel samt en järnkniv.

M.L.

ALE utkommer med 3 häften årligen. Brev och manus till redaktionen adresseras till antikvarie C. Bunte, Winstrupsgatan 10, 222 22 Lund, tel 046/12 66 09.

MEDLEM erhåller tidskriften kostnadsfritt. Årsavgiften 15: — kan insättas på De skånska landskapens historiska och arkeologiska förenings postgirokonto Lund nr 24 68 31-2, c/o kamrer Allan Persson, Karhögstorg 4 A, 223 55 Lund.

ÄLDRE HÄFTEN av "Samlingar till Skånes historia", "Skånska Samlingar" och "Historisk tidskrift för Skåneland" samt andra av föreningen utgivna skrifter kan erhållas genom hänvändelse till föreningens sekreterare, antikvarie Nils Nilsson, Kulturen, 223 50 Lund.

EFTERTRYCK, helt eller delvis medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse

Bitr. professor Erik Cinthio, Lund, ordf., intendent Bengt Bengtsson, Lund, v. ordf., antikvarie Nils Nilsson, Lund, sekr., kamrer Allan Persson, Lund, skattmästare samt professor Nils-Arvid Bringéus, Lund, antikvarie Carin Bunte, Lund, professor Bertil Ejder, Lund, landsantikvarie Evald Gustafsson, Lund, museiintendent Lars-Göran Kindström, Helsingborg, professor Sven Kjöllström, Lund, docent Gösta Lindeberg, Lund, stationsmästare Sven Nöjd, Örkellunga, professor Birgitta Odén-Dunér, Lund, museichef Bengt-Arne Person, Varberg, disponent Birger Persson, Ystad, professor Jerker Rosén, Lund, landsantikvarie Egon Thun, Kristianstad, greve Hans Wachtmeister, Johannishus, kyrkoherde Gunnar Wallin, Skurup, intendent Gustaf Åberg, Simrishamn. Hedersledamot: professor Jörgen Weibull, Århus.

CWK GLEERUP BOKFÖRLAG
LUND